Zrównoważony rozwój, Sprawiedliwy Handel
Przewodnik dla Nauczycieli

POZNAŃ 2013

Zrównoważony rozwój, Sprawiedliwy Handel - przewodnik dla nauczycieli

Publikacja powstała w ramach współpracy Polskiego Stowarzyszenia Sprawiedliwego Handlu z English Club Poznań.

Redaktor: Joanna Powałowska

Korekta: Tadeusz Makulski

Opracowanie graficzne: Daria Sikorska

Zdjęcia: Łukasz Sokół

Wydawca: Polskie Stowarzyszenie Sprawiedliwego Handlu ul. Kwidzyńska 15 81-306 Gdynia, Polska www.sprawiedliwyhandel.pl

Copyright © 2013, Polskie Stowarzyszenie Sprawiedliwego Handel

---

Dziękujemy Instytutowi Globalnej Odpowiedzialności za udostępnienie materiałów.

Nauka jest jak niezmierne morze - im więcej pijesz tym bardziej jesteś spragniony

Stefan Żeromski „Syzyfowe prace”

Już od ponad sześćdziesięciu lat światowy Ruch Sprawiedliwego Handlu prowadzi działania na rzecz poprawy warunków życia i gospodarowania drobnych wytwórców i pracowników najemnych z krajów globalnego Południa. Od swych początków jest on tworzony oddolnie przez organizacje pozarządowe, firmy i ludzi dobrej woli. Jego celem jest pomoc rozwojowa, czyli zapewnienie ubogim ludziom z krajów rozwijających się możliwości utrzymania się z pracy własnych rąk. Jest to możliwe dzięki zaangażowaniu świadomych konsumentów, którzy nabywają towary wytwarzane przez społeczności drobnych producentów z ubogich krajów Południa. Działania na rzecz idei Fair Trade w wielu krajach Europy przybierają charakter ruchów społecznych, a produkty Sprawiedliwego Handlu, takie jak kawa, herbata, banany, cukier, są w powszechnym użyciu. Sprawiedliwy Handel to nie tylko idea wiodąca prym we wspieraniu produkcji, lecz również promuje ona zrównoważony rozwój społeczeństwa. Dlatego tak bardzo ważna role odgrywacie Państwo- WY – nauczyciele i moderatorzy młodych umysłów. Oddajemy w Państwa ręce nasz pierwszy podręcznik dla nauczycieli z kopalnią pomysłów na różnorodne lekcje ukierunkowane na edukacje promująca Sprawiedliwy Handel. Scenariusze są przygotowane dla uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych, liceów. Autorzy podejmują interesujące aspekty poruszające i zazębiające się z Milenijnymi Celami. Niniejszy podręcznik nie tylko zawiera materiał na doskonałe zajęcia z uczniami, lecz również prezentuje ćwiczenia aktywizujące i wprowadza do wizji Sprawiedliwego Handlu.

Gorące podziękowanie należą się wszystkim autorom scenariuszy przygotowanych na potrzeby niniejszego podręcznika. Bez ich entuzjazmu, kreatywności oraz oddaniu ideom Sprawiedliwemu Handlu nie powstałby materiał, z którego teraz Państwo możecie śmiało korzystać, podczas swoich zajęć.

Ponadto zachęcamy do dyskusji oraz promowania Sprawiedliwego Handlu.

1 Spis treści

Wprowadzenie do tematyki Sprawiedliwego Handlu.....1
Znaki i oznaczenia.....6
Scenariusze w pigułce.....9
Analfabetyzm – czym jest i co zrobić, by znikł? Filip Bardziński.....10
Prawo głosu, a wykluczenie i dyskryminacja. Karolina M. Budzińska.....11
Wykluczenie, szacunek i uznanie w codziennym życiu. Marcin Byczyński.....12
Kim jest człowiek? Joanna Danszczyk.....14
Ekologia, technologia i sprawiedliwość. Aleksandra Kałabun.....16
W drodze do odpowiedzialnej konsumpcji. Krystian Karcz.....17
Człowieczeństwo i świat naturalny. Honorata Korpikiewicz.....19
Co to znaczy braterstwo? Iwona Bonecka, Anna Malitowska.....20
Eko-detektywi. Mariusz Mazurkiewicz.....22
W „cieśninie" między dwiema kulturami. Ewa Nowak.....23
Ćwiczenia aktywizujące. Joanna Powałowska.....24
Jak doświadczamy stereotypów na tle etnicznym. Bogumił Rudawski.....25
Dobra herbata, ale czy sprawiedliwa? Tajniki cennego napoju.
Szymon Szlabs.....26
Fairness – czysto, jasno, uczciwie wobec innych.
Anna Jaroszewska, Ewa Nowak.....33
„Eco – Logos" dla uczniów szkoły podstawowej i średniej.
Adrianna Urbańska-Krusik.....34

Konkurs o Sprawiedliwym Handlu. Tadeusz Makulski.....36
Pomocnicze strony internetowe.....37
Literatura pomocna w przygotowaniu lekcji.....37

Wprowadzenie do tematyki Sprawiedliwego Handlu

Czym jest Sprawiedliwy Handel ?

Sprawiedliwy Handel (ang. Fair Trade) to oddolny międzynarodowy ruch społeczny dążący do poprawy warunków życia i gospodarowania drobnych producentów żywności i rękodzieła z krajów globalnego Południa. Dzięki niemu ubodzy mieszkańcy Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej mogą pracować w godnych warunkach i budować uczciwe stosunki handlowe z bogatszą częścią świata. Fair Trade znakomicie wpisuje się w Milenijne Cele Rozwoju, przyjęte przez ONZ w 2000 roku, ponieważ przyczynia się do stabilnego i zrównoważonego rozwoju, pomaga zwalczać ubóstwo, oferując „wędkę zamiast ryby". Wybierając produkty Sprawiedliwego Handlu, konsumenci mogą wywierać realny wpływ na poprawę stopy życiowej najbiedniejszych społeczności.

Dlaczego Sprawiedliwy Handel jest potrzebny?

Problem ubóstwa – ludzie, dzięki którym możemy się cieszyć smakiem kawy, herbaty, bananów czy czekolady, często otrzymują wynagrodzenie, które nie wystarcza nawet na wyżywienie, nie mają ubezpieczenia czy stałego zatrudnienia. Bywa, że cena, jaką uzyskują za dostarczane surowce i produkty, nie pokrywa nawet kosztów ich pozyskania czy wytworzenia. Problem braku dostępu do rynków zbytu – duże plantacje kawy, bananów i trzciny cukrowej są kontrolowane przez międzynarodowe korporacje lub zdominowane przez długi łańcuch pośredników. Drobni wytwórcy są zmuszeni sprzedawać swoje produkty po zaniżonych cenach z uwagi na utrudniony dostęp do rynków zbytu i brak potencjału przetwórczego. Problem pracy niewolniczej i pracy dzieci – wytwarzanie towarów, które kupujemy na co dzień, często odbywa się w warunkach niewolniczych, a w wielu krajach do pracy zmusza się kilku-, kilkunastoletnie dzieci. Problem uzależnienia od pomocy – jednym z czynników utrudniających ludziom z ubogich krajów wyjście z biedy jest uzależnienie od pomocy otrzymywanej z krajów wysokorozwiniętych, ponieważ zabija to lokalną przedsiębiorczość.

Co Sprawiedliwy Handel oferuje producentom z krajów Południa?

Istotą Sprawiedliwego Handlu jest przestrzeganie poniższych standardów zarówno przez firmy i organizacje producenckie z Południa, jak i nabywców (importerów) z krajów rozwiniętych. Fair Trade gwarantuje producentom między innymi: Uczciwe ceny, dzięki którym drobni rolnicy i wytwórcy rękodzieła mogą pokrywać koszty produkcji, utrzymywać rodziny i opłacać edukację dzieci. Partnerskie praktyki handlowe w postaci długoterminowych kontraktów, przedpłat i krótkich terminów płatności. Premie finansowe, czyli dodatkowe fundusze na rozwój lokalnych społeczności, wykorzystywane do tworzenia potencjału przetwórczego, budowy studni, punktów opieki medycznej, doprowadzania elektryczności itp. Godne warunki socjalne, takie jak bezpieczne warunki

pracy, zakaz pracy niewolniczej i pracy dzieci. Demokratyczne i transparentne mechanizmy podejmowania decyzji w organizacjach producenckich. Dbałość o środowisko poprzez zachęcanie do stosowania naturalnych metod produkcji i ograniczania agrochemii.

Kto kontroluje przestrzeganie zasad?

Ruch Sprawiedliwego Handlu wypracował metody weryfikacji przestrzegania standardów Fair Trade przez wytwórców z Południa w oparciu o niezależne firmy certyfikacyjne. Do najważniejszych należą FLO-CERT, Ecocert i Naturland. Prowadzą one audyty w miejscach wytwarzania surowców i ich przerobu. Organizacje takie jak Fairtrade International zajmują się natomiast udzielaniem licencji importerom i przetwórcom, w tym również firmom konwencjonalnym. Dzięki temu obrót produktami i surowcami posiadającymi certyfikat jest monitorowany do momentu oznaczenia finalnego produktu znakiem certyfikacyjnym Fairtrade. Dostawcy, importerzy i dystrybutorzy zajmujący się wyłącznie produktami Sprawiedliwego Handlu są zazwyczaj członkami WFTO (World Fair Trade Organization – Światowej Organizacji Sprawiedliwego Handlu), potwierdza przestrzeganie przez nich zasad Fair Trade, udzielając stosownego certyfikatu.

Produkty Sprawiedliwego Handlu trafiają na rynek dwoma wzajemnie uzupełniającymi się kanałami:

drogą tradycyjną poprzez zintegrowany łańcuch dostaw, w którym rękodzieło, żywność i inne produkty Sprawiedliwego Handlu są wytwarzane, importowane i rozprowadzane przez certyfikowane Organizacje Sprawiedliwego Handlu, które uczestniczą w całym łańcuchu dystrybucji. Organizacje te zrzeszone są między innymi w WFTO (World Fair Trade Organisation), EFTA (European Fair Trade Association – Europejskie Stowarzyszenie Sprawiedliwego Handlu), lub krajowych stowarzyszeniach Sklepów Świata (ang. World Shops). Ich misja i działania skoncentrowane są w 100% na idei Sprawiedliwego Handlu. Produkty trafiają do wyspecjalizowanych sklepów, a także do detalistów konwencjonalnych, np. sieci handlowych czy sklepów ze zdrową żywnością. poprzez system certyfikacji produktów potwierdzany przez niezależne organizacje certyfikujące. Produkty wytwarzane są przez drobnych wytwórców z Południa lub produkowane z dostarczonych przez nich surowców. Trafiają na rynek za pośrednictwem certyfikowanych Organizacji Sprawiedliwego Handlu oraz przy udziale uczestników rynku konwencjonalnego – firm, korporacji, supermarketów, sieci dystrybucyjnych itp. W ramach licencji monitorowany jest przepływ surowców w łańcuchu dostawczym oraz skład produktów. Finalny produkt jest oznaczany znakiem firmy certyfikującej (Fairtrade International, Ecocert czy Naturland).

ZNAKI I OZNACZENIA

ZNAK CERTYFIKACYJNY FAIRTRADE Międzynarodowy znak certyfikacyjny Fairtrade to niezależna gwarancja zgodności oznaczonego produktu ze standardami Fairtrade International. Sprzedaż certyfikowanych produktów wpływa na poprawę warunków pracy i życia drobnych rolników i pracowników najemnych w krajach ubogiego Południa, przyczyniając się jednocześnie do ochrony środowiska naturalnego. Nabywcy, którzy przez swoje wybory konsumenckie wspierają Sprawiedliwy Handel, otrzymują produkty możliwie najwyższej jakości. Więcej informacji na www.fairtrade.net.

ZNAK NATURLAND FAIR Niemiecki system certyfikacji produkcji ekologicznej firmy Naturland został uzupełniony w 2010 roku o kryteria społeczne i ekonomiczne Sprawiedliwego Handlu. Dzięki temu producenci z krajów Południa zyskują możliwość potwierdzenia zgodności zarówno ze standardami Fair Trade, jak i produkcji organicznej. System odwołuje się do „Karty Zasad Sprawiedliwego Handlu". Więcej informacji na www.naturland.de.

ZNAK ECOCERT FAIR TRADE Powstały w 2007 roku francuski system certyfikacji ekologicznej uzupełniono w ostatnim czasie o możliwość weryfikacji zgodności produktów ze standardami Sprawiedliwego Handlu. Organizacja Ecocert to jeden z największych na świecie audytorów w dziedzinie produkcji organicznej (działa w ponad 80 krajach). Więcej informacji na www.ecocert.fr.

Na półkach sklepów można znaleźć także wiele produktów sygnowanych znakami certyfikowanych Organizacji Sprawiedliwego Handlu – członków WFTO. Oznacza to, że w ramach całego łańcucha produkcji i dystrybucji tych produktów przestrzegano zasad Sprawiedliwego Handlu, a procesy te są udokumentowane zgodnie z określonymi procedurami. Więcej informacji na www.wfto.com.

WORLD FAIR TRADE ORGANIZATION (WFTO) Światowa Organizacja Sprawiedliwego Handlu zrzesza firmy, organizacje pozarządowe, sieci organizacji i osoby indywidualne zarówno z krajów Północy, jak i Południa, które podejmują działania na rzecz Sprawiedliwego Handlu. Podstawową misją członków WFTO jest praca na rzecz poprawy warunków życia drobnych wytwórców z krajów Południa. Ich działalność koncentruje się na promocji idei Sprawiedliwego Handlu i współpracy z partnerami z krajów rozwijających się. Pełne członkostwo w WFTO mogą uzyskać jedynie organizacje działające wyłącznie na zasadach Sprawiedliwego Handlu. Więcej informacji na www.wfto.com.

ORGANIZACJA SPRAWIEDLIWEGO HANDLU Organizacje Sprawiedliwego Handlu to organizacje lub przedsiębiorstwa traktujące Sprawiedliwy Handel jako swoją misję i istotę działania. Organizacje Sprawiedliwego Handlu realizują 10 zasad Sprawiedliwego Handlu, ustalonych przez WFTO. To właśnie WFTO kontroluje przestrzeganie zasad przez organizacje, przyznając swoim członkom stosowne certyfikaty.

FAIRTRADE Termin Fairtrade (pisany jednym słowem), jest stosowany dla wyróżnienia systemu certyfikacji produktów Sprawiedliwego Handlu, którego operatorem jest Fairtrade International (dawniej Fairtrade Labeling Organizations-FLO). Certyfikacją producentów pod kątem wypełniania standardów Fairtrade zajmuje się firma FLO - Cert.

KARTA ZASAD SPRAWIEDLIWEGO HANDLU (A CHARTER OF FAIR TRADE PRINCIPLES) Wspólny dokument programowy przyjęty w styczniu 2009 r. przez WFTO i Fairtrade International – dwie organizacje międzynarodowe ustalające zasady i kryteria certyfikacji Sprawiedliwego Handlu. Karta określa rozumienie ruchu Fair Trade i jego zasady. Stanowi jednolity punkt odniesienia dla ruchu i potwierdzenie współistnienia w nim dwóch głównych nurtów: tradycyjnego, opierającego się na zintegrowanym łańcuchu dostawczym i certyfikacji organizacji Sprawiedliwego Handlu oraz nurtu opierającego się na certyfikacji i znakowaniu produktów Sprawiedliwego Handlu, trafiających w przeważającej mierze do konwencjonalnych punktów sprzedaży detalicznej, na przykład do supermarketów. Podstawowe zasady to: dostęp do rynku dla marginalizowanych producentów, uczciwe relacje handlowe, budowanie i wzmacnianie zdolności produkcyjnej, podnoszenie świadomości i poparcia wśród konsumentów.

PRODUKTY SPRAWIEDLIWEGO HANDLU W myśl Karty Zasad Sprawiedliwego Handlu mianem produktów Sprawiedliwego Handlu określane są wyroby produkowane i sprzedawane przez Organizacje Sprawiedliwego Handlu (zrzeszone w WFTO) oraz produkty dostarczone na rynek z oznaczeniami systemów certyfikacji Fair Trade (na przykład Fairtrade).

MIASTA PRZYJAZNE DLA SPRAWIEDLIWEGO HANDLU (FAIR TRADE TOWNS) Miastem (terytorium) przyjaznym dla Sprawiedliwego Handlu jest każda jednostka administracji terytorialnej, w której mieszkańcy, przedsiębiorstwa (zwłaszcza zajmujące się handlem i gastronomią), organizacje społeczne, instytucje edukacyjne i wyznaniowe, media oraz samorząd lokalny promują ideę Sprawiedliwego Handlu i uwzględniają produkty Fair Trade w swoich codziennych wyborach konsumenckich. Przyczyniają się tym samym do poprawy sytuacji drobnych producentów, rolników i pracowników najemnych w krajach rozwijających się. Gmina, dzielnica, miasto, powiat itp. zyskują tytuł Miasto Przyjazne dla Sprawiedliwego Handlu po spełnieniu kryteriów określonych przez krajowe organizacje koordynujące kampanię. W Polsce kampania prowadzona jest w ramach współpracy Koalicji Sprawiedliwego Handlu z Polskim Stowarzyszeniem Sprawiedliwego Handlu. W 2012 roku w 24 krajach

istniało ponad 1150 miast przyjaznych dla Sprawiedliwego Handlu. Więcej informacji na miasta.fairtrade.org.pl

MILENIJNE CELE ROZWOJU ONZ Dokument przyjęty przez społeczność międzynarodową na Szczycie Milenijnym ONZ w 2000 roku, wskazujący drogę do zrównoważonego rozwoju całej ludzkości w perspektywie 15 lat. Milenijne cele rozwoju to m.in. wyeliminowanie skrajnego ubóstwa i głodu, ograniczenie umieralności dzieci, zapewnienie powszechnego nauczania na poziomie podstawowym, stosowanie zrównoważonych metod gospodarowania zasobami naturalnymi, tworzenie globalnych porozumień partnerskich na rzecz rozwoju oraz promowanie równości płci i awansu społecznego kobiet. Więcej informacji dostępnych na www.undp.org.

Ngamanie Christine (54 l.), plantatorka owoców papaja, Kamerun 2012
Fot. Łukasz Sokół

Scenariusze w pigułce

Analfabetyzm - czym jest i co robić, by znikł? Lekcja strategii : Filip Bardziński

Wiek grupy: gimnazjum

Czas: 45 min

Cel dydaktyczny: Zapoznanie uczniów z pojęciem analfabetyzmu oraz wagą tego problemu , Wprowadzenie uczniów do krytycznej analizy problemu analfabetyzmu wraz z propozycjami rozwiązań;

Przebieg lekcji: Wprowadzenie: powitanie uczniów, sprawdzenie obecności, poinformowanie uczniów o temacie zajęć; Rozwiniecie: W formie krótkiego wykładu nauczyciel wyjaśnia, czym jest analfabetyzm, zapoznaje ich ze skalą tego zjawiska w Afryce i pokazuje jego negatywne skutki (bezradność, bezrobocie, nędza, głód, wykluczenie społeczne itd.); Podział uczniów na 4 grupy. Każda otrzymuje zestaw materiałów: 1 arkusz ze schematem drzewka decyzyjnego, flamastry, listę informacji nt. analfabetyzmu w krajach Afryki; Zadanie: na podstawie tego, co już wiemy i rozdanych materiałów niech każda grupa opracuje strategię walki z analfabetyzmem w krajach Afryki. Co trzeba zrobić, żeby analfabetyzm znikł? Wpisujcie w drzewko decyzyjne skutki takiej "decyzji": jakie mogą być skutki pozytywne, a jakie - negatywne? ; Grupy przedstawiają na forum klasy przygotowane przez siebie strategie oraz starają się wybrać najbardziej skuteczną, uzasadniając skuteczność argumentami. Grupa zadaje pytania, formułując wnioski i obserwacje dotyczące strategii.; Podsumowanie: Nauczyciel podsumowuje zajęcia wskazując aktualnie prowadzone działania na rzecz alfabetyzacji (wymóg wcześniejszego przygotowania tych informacji).

„Według statystyk połowa mieszkańców Afryki nie umie czytać. Analfabetyzm w większym stopniu dotyczy kobiet niż mężczyzn. Jeśli dziewczyna zajdzie w ciążę, to czy będzie umiała pisać i czytać, staje się kwestią drugorzędną. Najważniejsze, aby była przyuczona do wykonywania obowiązków domowych. Inne dane mówią o 26% dzieci, które w ogóle nie rozpoczynają nauki, a wśród ponad 70% tych, które mają do niej dostęp, tylko połowa kończy szkołę podstawową. Prawda jest taka, że w wielu krajach afrykańskie dzieci muszą ciężko pracować. Nie mają czasu ani warunków do tego, aby się uczyć. Ogromnym problemem w szkolnictwie są przeludnione klasy, gdzie ilość uczniów przypadająca na jednego nauczyciela wynosi nawet 80 osób. Brakuje też podstawowych przyborów szkolnych i podręczników. Jak zauważył w 2009 roku papież Benedykt XVI, analfabetyzm w Afryce jest plagą podobną do epidemii AIDS, gruźlicy, malarii i stanowi jeden z głównych hamulców rozwoju. W adhortacji apostolskiej *Africae munus* („Zadanie Afryki”), podsumowującej obrady synodu biskupów w Watykanie w 2009 roku, papież podkreślił: «Oczywiście analfabetyzm nie zabija bezpośrednio, ale aktywnie przyczynia się do marginalizacji osoby – co jest formą śmierci socjalnej – i uniemożliwia dostęp do wiedzy».”

Prawo głosu a wykluczenie i dyskryminacja : Karolina M. Budzińska

Grupa wiekowa: gimnazjum **(**Cykl dwóch lekcji po 45 min)

Cele: Uczeń po zajęciach wie, że samo prawo do głosowania nie zapewnia sprawiedliwości. Rozwija poczucie sprawiedliwości, rozumienie wykluczenia z praw i jego skutków. Rozumie, że każda grupa i każdy człowiek mają prawo do sprawiedliwego traktowania i musi o nie walczyć.

Materiały: Tablica, kartki do głosowania dla uczniów.

Instrukcja: Nauczyciel przedstawia uczniom scenariusz eksperymentu demokratycznego. Wyobraźcie sobie, że j*estem dyrektorem szkoły. A ponieważ szanuję głos każdego ucznia, to chciałabym wprowadzić w życie szkoły jeden z Waszych postulatów na ulepszenia życia w naszej szkole.*

Lekcja nr I

Zadanie 1: Podaj swój pomysł na jedno nowe prawo/zasadę szkolną. Po „burzy mózgów" zapisujemy wszystkie postulaty na tablicy; Uczniowie oceniają postulaty. Nauczyciel po kolei odczytuje każdy postulat, po którym prosi grupę o jawne głosowanie (kto jest za - ręka w górę; kto przeciw itd. Zapisuje liczbę głosów); Nauczyciel zostawia 3-5 pomysłów o najwyższej liczbie głosów (resztę ściera z tablicy).

Zadanie 2: Uzasadnijcie, że I, II, III pomysł warto wprowadzić w życie szkolne.; Nauczyciel protokołuje argumenty przy każdym pomyśle. Rozdaje anonimowe karty do głosowania (jeden uczeń - jeden głos). Odczytuje raz jeszcze wszystkie pomysły i argumenty. Zarządza głosowanie nad najlepszym pomysłem/postulatem. Teraz uczniowie głosują w sposób tajny, tylko na jeden pomysł/postulat (wpisują 1, 2 albo 3). Wybrana wcześniej komisja wyborcza zbiera i podlicza głosy. Wynik zapisujemy na tablicy. Zostaje ten pomysł, który zyskał najwięcej głosów; jeśli wygrały dwa ex aequo, ponawiamy głosowanie.

Zadanie 3: Nauczyciel podaje takie warunki wprowadzenia "wygranego" prawa, żeby (celowo) wykluczyć z prawa dużą część uczniów szkoły (np. jeśli uczniowie wybrali stypendia, to stawiamy wyśrubowane warunki; jeśli wybrali możliwość pracy na komputerach w czasie lekcji, to zarządzamy, że mogą być tylko tablety, które są własnością uczniów i tylko z rzadkim i drogim oprogramowaniem itp.) Warunki te zapisujemy na tablicy. Teraz prosimy uczniów by ocenili, ilu uczniów w ich szkole będzie mogło skorzystać z tego prawa.

Zadanie 4 : Refleksja nad "procedurą" *; O co chodziło w ćwiczeniu?; Czy była to procedura demokratyczna? ; Czy zostały spełnione wymogi głosowania demokratycznego? ; Czy uczestnicy czują, że zostały złamane ich prawa?; Czy głosowanie było sprawiedliwe? ; Czy każdy z Was może skorzystać z nowego prawa? (ilu może, ilu nie?) ; Czy czujecie się potraktowani sprawiedliwie przez dyrekcje szkoły?; Czy jesteście zadowoleni z wyników wyborów?; Czy wynik wyborów gwarantuje, że wybrane wspólnie prawo obejmie wszystkich na równi? Czy gwarantuje równość społeczną?*

Lekcja nr 2:

G*rupy dyskryminowane:* Uczniowie dzielą się na grupy 3-4 osobowe. Zadanie: omówcie, określcie i zapiszcie przykład grupy osób wykluczonych w Polsce (po jednym przykładzie na jedną grupę). Wymieńcie wszystkie możliwe powody ich wykluczenia. Ocenić, co ta grupa robi, żeby zmienić swoją sytuację. Czy mówią głośno i upominają się o swoje prawa? Proszą kogoś o pomoc? Jeśli nie walczą, to dlaczego? (ok. 10 min.) ; Grupy prezentują wyniki swojej pracy (po 5 min. na grupę)

Dyskusja (ok. 10 min.): Czy w Polsce jest dużo grup ludzi wykluczonych?; Czy Polska jest sprawiedliwym krajem? Czy realizuje moralne wymogi państwa demokratycznego jak równość i sprawiedliwość?; Czy są kraje, w których nie ma ludzi wykluczonych?; Czy ludzie wykluczeni mają szansę na zamianę swojej pozycji społecznej?; Kto może być narażony na wykluczenie? ; Jak sobie radzić, kiedy odkryjemy, że jesteśmy niesłusznie wykluczeni, że nie mamy takich samych szans na coś jak inni ludzi

Wykluczenie, szacunek i uznanie w codziennym życiu: Marcin Byczyński

Grupa wiekowa: liceum[1]

Cele: refleksja nad zachowaniem okazującym szacunek lub brak szacunku, zachowaniem uznającym lub wykluczającym inne osoby; przykłady i konkretyzacje szacunku i uznania wzajemnego w codziennych relacjach międzyludzkich. Poznanie etycznej zasady wzajemnego uznania, bardzo ważnej dla społeczeństwa złożonego z różnych osób, o różnych cechach. Pytania stymulujące, które zadaje nauczyciel, oznaczono skrótem "P"; instrukcje pomocne nauczycielowi w pracy z uczniami oznaczono skrótem "I".

P: Poproś uczniów by określili (na przykładach i definicyjnie) czym jest szacunek i jego brak.

I: *Szacunek wiąże się zawsze z uznaniem, docenieniem osoby w jej pozytywnej wartości i określeniem jej jako godnej uwagi, właściwego traktowania, uprzejmości lub autorytetu z jakiegoś powodu. Brak szacunku wiąże się z odmówieniem osobie pozytywnej wartości, wytykaniem określonego braku (podczas gdy "nikt nie jest doskonały"), traktowaniem jako gorszego, nierównego (np. mniej wykształconego by wziąć jego opinię pod uwagę, nie zasługującego na wynagrodzenie albo dotrzymanie wobec niego słowa).*

Nieszanowanie kogoś a nieokazywanie szacunku

P: Zapytaj, czy brak *okazywania* szacunku oznacza zawsze nieszanowanie kogoś?

Czym byłoby nieszanowanie drugiej osoby? (przykłady)

---

1 Rozbudowany cykl lekcji nt. szacunku zob. w: E. Marsal, T. Dobashi, E. Nowak, *Szacunek, dystans, inkluzja,* w: "Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna: Światem zdziwieni", T. 1, nr 2, Wydawnictwo Naukowe IF UAM, Poznań 2012, s. 6-21.

P: Zapytaj, czy sami doświadczyli kiedyś braku szacunku. Jak się wtedy poczuli? Jakie są konsekwencje takich zachowań dla człowieka, dla relacji międzyludzkich?

I: *Wskaż na wspólne cechy, odczucia, które towarzyszyły tym różnym doświadczeniom uczniów (np. wykluczenie, izolacja, stygmatyzacja, niska samoocena, brak pewności siebie, brak poczucia* własnej wartości).

P: Zapytaj uczniów, czy zdarzyło im się kiedyś nie okazać innej osobie szacunku, źle się zachować? Np. czy zdarzyło im się kiedyś nie dopełnić codziennych uprzejmości itp. ?

I: *Zwróć uwagę, że uczniowie mogli doświadczyć podobnych uczuć, jakie uprzednio zidentyfikowali jako skutki nieszanowania kogoś i braku szacunku.*

Granice szacunku

P: Zapytaj, czy okazujemy szacunek absolutnie wszystkim ludziom, których spotykamy? W jakich sytuacjach okazujemy szacunek ludziom (np. przechodniom na ulicy, innym kierowcom podczas jazdy samochodem, kasując bilety, płacąc za zakupy itd.)? Wszystkim czy tylko niektórym, komu i dlaczego? (np. dziadkom, rodzicom, nauczycielom itd.)

P: Przywołaj przykłady nieszanowania innych (przemoc fizyczna i werbalna, ubliżanie, odmawianie praw, wykluczanie, dyskryminacja itd. Zapytaj, czy **uznając** innych za równych (tak samo uprzywilejowanych i odczuwających jak my sami) okazujemy im szacunek? Czy ma to jakieś skutki pozytywne? (uwolnienie ich od przemocy, wykluczenia, poniżającego traktowania itd.). Czy okazywanie szacunku innej osobie w czymś jej pomaga? (przykłady) Czy człowiek ma prawo do szacunku? Jak byście je uzasadnili? Co możemy - i powinniśmy robić - by w naszej obecności każdy człowiek czuł się jak ludzka osoba? Wobec kogo trudniej jest okazać szacunek i dlaczego? Czy możemy oczekiwać szacunku dla nas samych? Dlaczego? Czy wzajemny szacunek i uznanie są ważne? Czy kogoś można wykluczyć z prawa do szacunku?

I: *Znajdź razem z uczniami prozaiczne, często nieuświadamiane przykłady okazywania szacunku innym. Np. idąc ulicą okazujemy szacunek nawet wobec obcych uznając ich jako równoprawnych użytkowników deptaka i nie potrącając ich barkiem przy każdej sposobności. Gdy jedziemy samochodem przestrzegając przepisów drogowych, okazujemy szacunek innym użytkownikom drogi jako podmiotom tego samego prawa. Nawet płacąc rachunek w sklepowej kasie uznajemy wartość ludzkiej pracy włożonej w obsługę nas jako klientów, aby udostępnić nam produkty potrzebne do życia. Zwróć uwagę, że wszyscy na co dzień doświadczamy i okazujemy szacunek uznając innych przez konkretne relacje jakie współtworzymy z innymi, w ramach przyjaźni, współdziałania z innymi, wspólnoty, relacji prawnych itd. Preambuła do Deklaracji Praw Człowieka powiada o godności osobistej człowieka i należnym ludzkiej osobie szacunku. Przytocz ją na zakończenie zajęć.*

Kim jest człowiek?: Joanna Barbara Danszczyk

Grupa wiekowa: gimnazjum / liceum

Czas: 4 rundy po 45 min. (wskazane lekcje łączone/podwójne)

Cele: głęboka refleksja nad kondycją ludzką, złożonością człowieka, człowieczeństwem i relacjami międzyludzkimi

Metoda: praca w grupie, techniki mapy mentalnej. Materiały: koszyk z kolorowymi flamastrami, kolorowe karteczki (ok. 200), duże arkusze szarego papieru; długie gałązki wierzbiny, odtwarzacz CD i płyty, wydruki z tekstem, taśma klejąca, nożyczki, klej, karimaty, piłeczka tenisowa.

Moduł I (45 min.). *Ustawiamy krzesła w krąg. Stoliki eliminujemy. Na środku stawiamy koszyk z flamastrami i plik kolorowych, pociętych kartek.* Nauczyciel zadaje pytanie wiodące: ***Kim jest człowiek*?** Rzuca piłeczkę pierwszemu uczniowi pytając "Kim jest człowiek?". Gdy uczeń odpowie, podaje piłeczkę dalej (odpowiedzi nie mogą się powtarzać). Następnie dzieli uczniów na kilka grup trzyosobowych. Każda grupa wybiera swojego przewodnika oraz "swoje" miejsce do pracy w Sali. Przewodnicy grup dostają flamastry i kartki. Grupy pracują razem: zapisują na osobnych kartkach wszystkie refleksje zebrane podczas zabawy z piłeczką.

Moduł II (45 min.) *Grupy dostają karimaty, arkusze szarego papieru, nożyczki, flamastry i klej. Mają przygotowane karteczki z poprzedniej fazy lekcji.* Nauczyciel podczas przerwy aranżuje salę: krzesła trafiają pod ścianę, rozkładamy karimaty, szary papier i resztę przyborów. Nauczyciel zaprasza zespoły na karimaty. Rozdaje arkusze szarego papieru i potrzebne przybory. Poleca każdej grupie wykonać naturalnej wielkości obrys jednego z uczniów, który kładzie się na szarym papierze. Uczniowie wycinają postać. Wyciętą postać uczniowie w artystyczny "ubierają" w refleksje spisane wcześniej (kartki). Ważne, by zmieścić wszystkie refleksje w obrysie. Wolno zająć tylko jedną stronę papierowego człowieka (druga musi zostać czysta).

Moduł III (45 min.). *Sala zaaranżowana jak w module 1 (krzesła w krąg)* Nauczyciel pyta uczniów: Czego dowiedzieliście się o człowieku, które ćwiczenie podobało się najbardziej, dlaczego, jaki naprawdę jest temat lekcji? Zapowiada kolejne zadanie. Rozdaje uczniom wydruki z krótkim tekstem. Sam czyta tekst na głos (scenicznie). Wszyscy dostają wydruk i czytają po cichu raz jeszcze. Pytanie impulsowe: O czym jest ten tekst? (młodzi ludzie podnoszą rękę, wszyscy mają szansę się wypowiedzieć). Grupa komentuje po kolei każde zdanie/pytanie. Na koniec nauczyciel wskazuje na gałązki wierzby i pyta uczniów, czy da się je jakoś wykorzystać do ludzkich postaci? Ważne, by uczniowie samodzielnie "odkryli" możliwość zamocowania wyciętych postaci ludzkich na gałązkach wierzby - aby przypominały "trzcinę" kołyszącą się na wietrze, ale jednak stabilną.

MODUŁ IV (45 min.) *Sala zaaranżowana jak w module II. Na środku słój z gałązkami wierzbiny. W tle muzyka (np. sitar). Grupy siadają na karimatach, przed nimi postaci z papieru, flamastry, kredki itd.* Nauczyciel określa zadanie: Zapełnijcie teraz pustą stronę człowieka tym, czego nie ma na kartkach, czego dowiedzieliście się później o tym, co to

znaczy "być człowiekiem". Możecie użyć dowolnej techniki. Skupcie się na tym, że człowiek czuje, myśli, żyje wśród innych, że jest kruchy i wrażliwy, że ma swoje prawa i że zasługuje na szacunek. Uczniowie pracują w grupach (do wyczerpania zadania). Na koniec przewodnicy grup przymocowują człowieka do gałązki wierzbowej taśmą klejącą solidnie, ale plastycznie. Postaci można podwiesić do lamp, drzwi itd.. Na koniec wszyscy razem "odwiedzają" postaci ludzkie, omawiają efekt pracy: W jakiej kondycji jest ten człowiek? Kim on właściwie jest? Czy wiemy o nim już wszystko? Jeśli macie ochotę, możecie w domu napisać o tym, o czym jeszcze nic nie powiedzieliśmy - a jest dla Was ważne!

Tekst do modułu III:

"Poznaj samego siebie", radzi od 2.500 lat temu grecka wyrocznia w Deflach. /"Czym jest człowiek?", pyta filozof Kant. /„Człowiek jest tylko trzciną, najwątlejszą w przyrodzie, ale trzciną myślącą… mgła, kropla wody wystarczą, aby go zabić. Ale gdyby nawet cały wszechświat go zmiażdżył, człowiek byłby i tak czymś szlachetniejszym niż to, co go zabija ", odpowiada filozof Pascal. /"Myślę, więc jestem", twierdzi filozof Kartezjusz./ "Czuję, więc jestem", odparowuje filozof Condillac. / "Człowiek zna wszystko na tej ziemi, ale człowieka - nie zna!", dodaje myśliciel Goffhelf. / "A jaka jest cena człowieka?", zapyta ktoś spontanicznie./ "Człowiek jako jedyny ma godność, a rzeczy mają cenę", podpowiada filozof Kant. / "A jak to jest być twarzą w twarz z Innym? Czyż to nie zagadka?", pyta filozof Levinas. / "Człowiek człowiekowi wilkiem", odzywa się Hobbes./ "A właśnie że człowiek człowiekowi bogiem", upiera się filozof Feuerbach./ "A może po prostu człowiek człowiekowi człowiekiem", czyż to nie wystarczy?/ "Oczyść serce z nienawiści do bliźnich..", uczy mędrzec Tanach Wajikra./ "A jak to jest być twarzą w twarz z Innym?", podpytuje filozof Levinas. /"Najwyraźniej wszystko co obce i niezrozumiałe zawiera ziarenko czegoś znanego. Bez tego niemożliwe byłoby poznanie obcego...", odpowiada filozof Husserl./"Uznanie wewnętrznej godności wszystkich członków rodziny ludzkiej oraz ich niezbywalnych praw to fundament wolności, sprawiedliwości i pokoju" (Deklaracja Praw Człowieka ONZ)

Dzieci sortujące ziarna kawy.
Katale, Rejon Nord Kivu, DR Kongo 2010
Fot. Łukasz Sokół

Ekologia, technologia i sprawiedliwość: Aleksandra Kałabun

Czas: 60 minut
Grupa wiekowa: gimnazjum.
Materiały i warunki: obszerna torba, arkusze papieru; dobra znajomość jęz. ang. w grupie; karteczki z rolami.
Wielkość grupy: dowolna
Cele: - uwrażliwienie na problem tanich technologii produkowanych masowo w krajach słabo rozwiniętych (telefony, telewizory, mp3, laptopy itd.) i związanych z tym zagrożeń ekologicznych
uświadomienie strategii kreowania przez rynek i wielkie firmy mody na nowości technologiczne,
które szybko wychodzą z użycia; promowanie świadomej konsumpcji

Przebieg zajęć: Uczestnicy siadają w kole. Każdy z nich wrzuca do torby 2 należące do niego przedmioty, nie pokazując ich grupie (wcześniej owijają każdy przedmiot w papier). Następnie po kolei losują po 2 przedmioty z torby. Odgadują, kto i dlaczego może być ich właścicielem (forma integracji i wprowadzenia w temat zajęć). Na mapie świata każdy z uczestników zaznacza, skąd ich zdaniem te przedmioty pochodzą i gdzie zostały wyprodukowane. Prowadzący skupia się na elektronice, która znalazła się w torbie (telefony, mp3, etc.). Na stronie https://sourcemap.com/view/4642#stop-19 nauczyciel pokazuje uczniom, skąd pochodzą poszczególne elementy, z których wyprodukowano telefon komórkowy. (W domu na stronie www.sourcemap.com uczniowie mogą sprawdzić, gdzie faktycznie zostały wyprodukowane różne przedmioty codziennego użytku).Dzielimy uczniów na grupy 4-osobowe. Każda osoba dostaje inną kartę. Tylu wyznaczonych uczniów ile wypada grup odgrywa rolę reportera. Każdy reporter przeprowadza wywiad z członkami jednej grup, z każdym uczniem po kolei. Reporter zadaje każdemu (kolejno) takie pytanie: "Proszę się przedstawić (uczeń odgrywa swoją "rolę"). Na koniec reporter pyta: "A jak się Pan z tym czuje? Czy wszystko tu jest w porządku? Co inni o tym sądzą"? Gdy skończy wywiad z jedną osobą, pyta następną. Cała grupa uważnie uczestniczy w ćwiczeniu. (Nauczyciel monitoruje, bez włączania się w dyskusje).

Karty z rolami:
1) Górnik w kopalni rud tantalu w Kongo: "Pracuję w kopalni rud tantalu, z których pozyskuje się tantal niezbędny do produkcji podzespołów elektronicznych w telefonach komórkowych. Pracuję od 5.00 rano do 8.00 wieczorem, mam dwie półgodzinne, niepłatne przerwy na posiłek. Kopalnia nie zapewnia mi posiłku ani wody. Muszę je zdobyć sam. Mój zarobek to 2 dolary dziennie. Warunki pracy są bardzo ciężkie: temperatura w kopalni dochodzi do 50 stopni C, wszędzie mnóstwo pyłu i zanieczyszczeń. Pracuję bez umowy o pracę, bez ubezpieczenia. W moim kraju panuje wojna domowa. W ostatnich latach zginęło 2-3 mln ludzi. Co najmniej drugie tyle to uchodźcy i osoby wygnane z miejsca zamieszkania; tam, gdzie mieszkali, powstają kopalnie i wydobywa się rudy tantalu."
2) Pracownica fabryki produkującej podzespoły elektroniczne w Chinach: "Pracuję po 13-godzin dziennie, do tego dochodzą niepłatne nadgodziny (około 200 nadgodzin miesięcznie). Za godzinę pracy dostaję wynagrodzenie w wysokości 1,5 dolara. Fabryka

nie dała nam ubrań ochronnych nawet w farbiarni, a tam przez cały dzień mam kontakt z farbami w sprayu. Pracuję bez ubezpieczenia zdrowotnego i szkoleń BHP. Jestem w 4. miesiącu ciąży. Ukrywam ten fakt, bo boję się, że właściciel wyrzuci mnie z pracy."
3) Kierownik w koncernie produkującym telefony komórkowe: "Przez trzy miesiące drugiego kwartału 2013 (kwiecień, maj i czerwiec) sprzedaliśmy 122 miliony telefonów komórkowych na całym świecie. Firma ma 40% udziałów na rynku: w tym okresie utrzymała pierwsze miejsce jako lider rynku komórkowego. Na świecie w drugim kwartale tego roku sprzedano 303 miliony telefonów, z czego ponad 1/3 wyprodukowała nasza firma. Największy rynek zbytu jest w Azji, gdzie sprzedano ponad 36 milionów telefonów. Na drugim miejscu jest Europa: tu sprzedano ponad 27 milionów.
W przyszłym roku planujemy zwiększyć sprzedaż o 30%, jeżeli uda nam się wynegocjować niższe ceny za podzespoły elektroniczne."
4) Osoba uwielbiająca nowinki technologiczne: "Z telefonu korzystam codziennie, wysyłam około 100 smsów dziennie do moich przyjaciół. Lubię robić zdjęcia telefonem. Dlatego kręcą mnie najnowsze modele: co roku wymieniam telefon na nowy model. Uwielbiam wszelkie nowości. Uważam, że stare telefony są dla niemodnych ludzi. Trzeba iść z duchem czasu! Na telefonie słucham muzyki, korzystam z Facebooka, ściągam muzykę, oglądam i kręcę filmiki. Do tego potrzebuję wypasionego sprzętu, a nie jakiegoś starocia sprzed roku!"

W drodze do odpowiedzialnej konsumpcji: Krystian Karcz

Grupa wiekowa: gimnazjum i liceum
Czas: dwie godziny lekcyjne
Cel: Wykształcenie podstawowych kompetencji oraz przyswojenie wiedzy niezbędnej do podejmowania odpowiedzialnych wyborów konsumenckich.

Cele szczegółowe: uczeń/uczennica rozwija krytyczne myślenie; rozumie znaczenie emocji w marketingu; poznaje język korzyści; przedstawia cechy oraz wypływające z nich korzyści, które decydują o zakupie danego produkt; poznaje podstawowe zasady etycznej konsumpcji i przekłada je na język korzyści

Instrukcja dla prowadzącego: Nie podawaj na wstępie tematu zajęć, wyświetl na początek wybrane przez siebie (lub z niżej proponowanego zestawu) reklamy telewizyjne, możliwie popularne, interesujące, zabawne i silnie przyciągające uwagę. Poproś uczniów, aby zgadli, o czym będzie lekcja. Tak! Chodzi o reklamę. Na początek zapytaj uczniów jakie emocje wywoływały u nich kolejne reklamy. Spisz je na tablicy. Wspólnie z uczniami scharakteryzuj jakie uczucia wywoływały kolejne obrazy. Zapytaj uczniów czy ich zdaniem twórcy reklam specjalnie umieścili tam tak dużo emocji? Następnie zapytaj czy są określone marki produktów (odzież, obuwie, produkty spożywcze, elektronika), które stale kupują i co sprawia, że je zawsze wybierają? Rozdaj duże arkusze papieru oraz pisaki, poproś, aby w grupach wypisali cechy, które sprawiają, że kupują dany produkt (np. wytrzymałość, popularność marki), do każdej cechy powinni przyporządkować argument przemawiający za kierowaniem się określoną cechą podczas kupna danego

produktu. (wytrzymałość - Mogę dłużej korzystać z danego produktu; popularność marki – Mam pewność, że dany produkt jest sprawdzony przez innych konsumentów.) Zestawienie cechy oraz korzyści z niej płynącej to bardzo sprawny chwyt marketingowy używany przez akwizytorów oraz pracowników call-center. Te niepozorne połączenie to tzw. „język korzyści" jest on bardzo silnym argumentem w rękach dobrego sprzedawcy. Następnie poproś uczniów, aby wymyślili swój idealny, wymarzony produkt (może być magiczny; np. latający dywan albo magiczna różdżka do przemiany wybranego przedmiotu w złoto.) i nadali mu jak najwięcej wypisanych wcześniej cech w zestawieniu z korzyściami. Na koniec niczym sprzedawcy z tele-zakupów uczniowie prezentują przed klasą swoje produkty. Poproś inne grupy aby zagłosowały, który produkt im się bardziej spodobał. Ćwiczenie to sprawi, że uczniowie zrozumieją w praktyce czym jest reklama. Warto po przeprowadzonym ćwiczeniu zapytać uczniów czym ich zdaniem jest reklama. Do kolejnego ćwiczenia zaproś pięciu ochotników. Poproś, by wyjęli kartki, podpisali się i wypisali na kartkach nazwę napoju, który bardziej im smakuje: albo Coca-Cola albo Pepsi-Cola. Zawiąż ochotnikom oczy opaskami. Do kubków w dwóch różnych kolorach nalej Pepsi i Coca-Coli. Poproś ich teraz, by spróbowali kolejno każdego napoju i wskazali kubek ze smaczniejszym napojem (warto dać im przed spróbowaniem kolejnego napoju możliwość popicia wodą, aby smaki nie mieszały się). Zapisz wyniki na tablicy porównując je z ich wcześniej zdeklarowanymi preferencjami. Podsumuj wyniki eksperymentu na podstawie. „Paradoks Pepsi".

Zapytaj uczestników eksperymentu o wrażenia oraz przemyślenia. Kluczowym pytaniem na który uczniowie powinni odpowiedzieć sobie po przeprowadzonym eksperymencie to: *Czy reklama może nadawać cechy i korzyści, których nie zawiera dany produkt?/ Czy reklama jest w stanie wpłynąć na zmianę naszej decyzji?/ Czy gdyby nie było reklam kupowalibyśmy inne produkty?/ Co sprawia, że wybieramy dany produkt?* Podczas przeprowadzanych ćwiczeń pojawi się wiele nowych problemów, o które warto zapytać uczniów. W każdej grupie młodzieży lekcja powinna wyglądać trochę inaczej, ponieważ założeniem tego scenariusza jest współpraca między nauczycielem, a uczniem. Gdy grupa zrozumie zależność między reklamą, a podejmowanymi decyzjami konsumpcyjnymi, uświadomi sobie jakich cech poszukuje w produktach oraz jakie korzyści chce osiągnąć poprzez ich posiadanie będzie gotowa na stawienie czoła kolejnym zagadnieniom związanym z odpowiedzialną konsumpcją. Opowiedz uczniom o tym, że są również inne aspekty oprócz korzyści własnej, którymi mogą kierować się podczas zakupu produktów. Jest to gwarancja, że: ludzie pracujący przy wytworzeniu produktów dostali uczciwą zapłatę oraz godne warunki pracy,zwierzęta hodowlane nie cierpiały w wyniku nieodpowiednich warunków życia, złych warunków transportu oraz nieodpowiedzialnych metod uboju*;* środowisko naturalne nie ucierpiało w wyniku rolnictwa nastawionego na wysoką eksploatację surowców z ziemi (poprzez nieustanne uprawianie bardzo opłacalnej dla rolnika kukurydzy ziemia może stracić swoje wartości odżywcze i stać się bezużyteczna dla rolnika, nawozy sztuczne nie zanieczyściły źródeł oraz rzek, produkty nie zostały transportowane na duże odległości gdy nie było to konieczne.(Nie musimy importować jabłek, gdy rosną one u nas w Polsce, transport ich powoduje wydalanie szkodliwego dla nas i środowiska dwutlenku węgla)

Zadanie domowe Podobnie jak w pierwszym ćwiczeniu, ale tym razem kierując się troską o: Prawa człowieka; Prawa zwierząt; Środowisko naturalne (zanim dany produkt trafi

do sklepu) oraz wskazanymi przez nauczyciela źródłami uczeń w domu przygotowuje prezentację w języku korzyści wybranego (istniejącego) „sprawiedliwego" produktu (np. produkt posiadający certyfikat Sprawiedliwego Handlu lub produkt ekologiczny)

Przykład: Kawa FairTrade Cecha: Godziwe wynagrodzenie dla osób pracujących na plantacjach;
Korzyść: Pracownicy plantacji z krajów Globalnego Południa mogą wyżywić swoje rodziny

Człowieczeństwo i świat naturalny: Honorata Korpikiewicz

Grupa wiekowa: liceum

Metoda: refleksja w myślącej wspólnocie

Pytania impulsowe:

- Każdy z nas jest człowiekiem. A jak byście zdefiniowali człowieka?

- Jakie cechy składają się na człowieczeństwo, czy coś nas upodabnia do innych żywych istot? Coś nas różni?

- Co to jest godność ludzka? Co jest godne człowieka, co - niegodne?

- Co to jest natura ludzka?

- Co znaczy słowo "humanizm"? (wyjaśniamy łac. termin humanitas)

- Jakie Nauki, zajmujące się człowieczeństwem (antropologia, socjologa i socjobiologia, psychologia, humanistyka ; wyjaśnienie greckiego terminu *antropos)*

- Czy słowa „człowieczeństwo", "ludzki" i „humanistyczny" odnoszą się jakoś do świata zewnętrznego, poza człowiekiem?

- Jakie zadania ma człowiek jako jedyna istota myśląca, czująca odpowiedzialność i poczucie obowiązku wobec reszty świata, innych żywych istot?

- Czy ludzie mają jakieś prawa?

- Czy inne żywe istoty mają jakieś prawa?

- Czy ludzie mają nieograniczone prawo do świata i wszechświata? Co nas ogranicza?

- Które zasoby naturalne są odnawialne, które nie są? (atmosfera, woda, gleba, oceany i zasoby morskie, bogactwa i surowce naturalne, roślinność, fauna, pojedyncze gatunki - codziennie wymiera od 7 gatunków wzwyż, itd.)

- Jaki wpływ ma człowiek na otoczenie naturalne?

- Jak otoczenie naturalne wpływa na człowieka?

- Kto jest od kogo zależny?

- W czym objawia się szacunek człowieka wobec natury?

M – jak marnotrawstwo – zasobów ziemskich, ludzkich

Co znaczy braterstwo?: Iwona Bonecka, Anna Malitowska

Grupa wiekowa: szkoła podstawowa

Cele wynikające z podstawy programowej: Analiza i interpretacja tekstów kultury: Uczennica/Uczeń konfrontuje sytuację bohaterów z własnymi doświadczeniami; wyraża swój stosunek do postaci; odczytuje wartości pozytywne (np. braterstwo, przyjaźń, miłość) i ich przeciwieństwa wpisane w tekst kultury. Tworzenie wypowiedzi: Uczennica/Uczeń uczestniczy w rozmowie; słucha z uwagą wypowiedzi innych; mówi na temat; prezentuje własne zdanie i je uzasadnia.

Cel wychowawczy: Kształcenie przekonania o wadze i wartości braterskich zachowań.

Formy pracy: indywidualna, grupowa, zbiorowa

Metody pracy: aktywizujące: rozmowa kierowana, dyskusja, gromadzenie słownictwa, argumentowanie, rozwiązywanie problemów, myślenie krytyczne i twórcze

Przebieg lekcji: Stworzenie sytuacji problemowej w celu wyzwolenia refleksji oraz wprowadzenia pojęcia „braterstwa". Opowiadanie nauczyciela o zaobserwowanym zdarzeniu: sprzeczka, bójka między braćmi .Rozmowa kierowana, udzielanie odpowiedzi na pytania: *Jak oceniacie zachowanie braci? /Czy ich zachowanie to braterstwo?/ Jak wygląda, a jak powinno wyglądać braterstwo braci?/ Czy braterstwo wiąże tylko braci?/* Postawienie problemu: Co to jest braterstwo? Kogo dotyczy? Na czym polega? Rozwiązywanie problemu: Odczytanie fragmentu książki Wandy Witter „Fotografia z nieba". Nauczyciel przedstawia krótko bohatera: „Tomek stracił w wypadku samochodowym ojca i brata – Kamila. Poznaje Bena, z którym się zaprzyjaźnia. Pewnego dnia dowiaduje się o tragedii, która wydarzyła się nad Wisłą: utonął chłopak, który próbował przepłynąć rzekę." Tekst do odczytania: „Nie mogłem wydobyć z siebie głosu. Do tego czułem, że Ben cały czas patrzy na mnie. I to z jakimś niemym wyrzutem. Ale dopiero później, kiedy Wikcia była już w domu, a ja wyszedłem odprowadzić Bena, przy rozstaju dróg obok pałacu w Oborach wydusiłem z siebie wszystko i powiedziałem Benowi, że ja też chciałem przepłynąć Wisłę na drugi brzeg. I że przyrzekłem to zrobić dla Kamila. Wiem, że chciałeś – powiedział Ben cicho. Szelma w tym momencie polizał moją rękę. Może wreszcie pies przekonał się do mnie. Jak to wiesz? – zdziwiłem się. Przecież ja nikomu o tym nie wspominałem. Ale i tak wiedziałem co zamierzasz – klepnął mnie po przyjacielsku w ramię. Skąd mogłeś wiedzieć – dopytywałem –To była moja tajemnica. Ben się roześmiał, a potem powiedział, że teraz on mnie odprowadzi. I poszliśmy, aż do miejsca, gdzie z szosy można było zanurzyć się w las, aby na skróty dojechać

do Konstancina, akurat przy Starej Papierni. Ty tę swoją tajemnicę miałeś wypisaną w oczach – powiedział mój kumpel – Za każdym razem kiedy patrzyłeś, jak Wisła płynie. Ach tak – zdumiałem się – Ale gdyby nie dzisiejszy wypadek, pewnie bym jednak przepłynął Wisłę. Lecz dopiero pod koniec lata. Przecież trenuję…

Nie przepłynąłbyś – zapewnił Ben i klepnął mnie w ramię. Dlaczego nie? Bo bym Ci nie pozwolił, kapujesz? Nie pozwolił… Po to tu jestem…Jeszcze po powrocie do domu długo zastanawiałem się, co Ben miał na myśli, kiedy mówił, że po to tu jest. Może z przyjaźnią zawsze tak jest, że jeden ubezpiecza drugiego i go chroni, kiedy mu niebezpieczne pomysły przyjdą do głowy i chce ryzykować. Nareszcie zaczynałem kapować, że przepłynięcie Wisły to wielkie ryzyko. Ryzyko życia.

I pewnie to czułem od początku. Dlatego nie mówiłem o tym ani mamie, ani Benowi. Nikomu."

Dyskusja na temat zdarzenia: ocena zachowań chłopców, nazywanie cech i charakteryzowanie postawy Bena. Uczniowie poszukują odpowiedzi na pytanie: Czy relację Bena z Tomkiem można nazwać braterstwem? Dlaczego? (podają argumenty) Przedstawienie innych przykładów ilustrujących braterstwo: zdjęcia (np. lekarze w Afryce, osoba tuląca płaczące dzieci, żołnierze w okopie itp.) oraz fragment opowiadania Hanny Dobrowolskiej „Czary –mary": Tekst do odczytania: „Gdybym był czarodziejem, to sprawiłbym, aby jedna dziewczynka, która mieszka na naszej ulicy i jeździ na wózku inwalidzkim, i ma takie duże smutne oczy, chociaż raz się uśmiechnęła." Pytanie do grupy: Co wspólnego z braterstwem mają sytuacje widoczne na zdjęciach oraz wynikające z przytoczonej wypowiedź?
Porządkowanie myśli i informacji, podsumowanie, wyciąganie wniosków: Indywidualne odpowiedzi na pytanie: *Co znaczy braterstwo? Praca w grupach: tworzenie „banku braterskich słówek" (przyjaciel, kolega, kumpel, brat, bliźni, powiernik, wierny, wypróbowany, odpowiedzialny, oddany, bezinteresowny itp.)* Zapis lekcji: odczytywanie wyrazów oraz zapisanie ich na tablicy i w zeszycie. Zadanie pracy domowej: Jakie przejawy braterstwa dostrzegasz w swoim najbliższym otoczeniu? Przedstaw w formie rysunku!

Następna lekcja powinna rozpocząć się od tego, że wszyscy uczniowie demonstrują swoje rysunki i krótko je omawiają. Klasa może też zorganizować wystawę prac.

Eko-detektywi : Mariusz Mazurkiewicz

Przeznaczenie: Lekcję można przeprowadzić na lekcji wiedzy o społeczeństwie, biologii, geografii, przyrody na poziomie szkoły gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej.

Cele

a) Wiedza

- uczniowie wiedzą, jak istotne są świadome zakupy,
- wiedzą czym jest Sprawiedliwy Handel,
- jak ważnych wyborów dokonują podczas zakupów;

b) Umiejętności

- uczniowie potrafią rozpoznać produkty ekologiczne i Sprawiedliwego Handlu w sklepach,
- wyjaśniają w jaki sposób możemy ograniczać kupno produktów przeczących idei odpowiedzialnego konsumenta,
- rozumieją , że poprzez wybieranie produktów ekologicznych i Sprawiedliwego Handlu popierają przestrzeganie praw człowieka i dbania o środowisko naturalne;

c) Postawy

- kształtowanie postaw proekologicznych,
- rozwijanie w sobie postawy humanistycznej (chęci niesienia pomocy),
- kształtują postawę odpowiedzialności za własne czyny;

Metody

burza mózgów, pogadanka, mini wykład, elementy dyskusji.

Opis lekcji:

1) *Wprowadzenie*: Odpowiedzialna (rozumna, zrównoważona) konsumpcja dóbr oznacza bardziej świadome wydawanie pieniędzy podczas zakupów. Podczas robienia zakupów w sklepie dokonujemy wyboru czyli popieramy określony rodzaj produktu jak też sposób jego wytwarzania. Podczas codziennych zakupów mimowolnie oddajemy „nasz głos" popierający dany rodzaj produkcji oraz dystrybucji przez nas wybieranych produktów. W momencie, gdy świadomie wybierzemy produkty Sprawiedliwego Handlu, które są zarówno ekologiczne opowiadamy się za przestrzeganiem praw człowieka jak i sprawiedliwym podziałem dóbr oraz ochroną środowiska naturalnego. Nauczyciel zapoznaje uczniów z ideą Sprawiedliwego Handlu.

2) Nauczyciel rozpoczyna dyskusję na temat „Nasze ciche głosowanie podczas zakupów” Pytania pomocnicze: Kim jest świadomy konsument?, Co powinien kupować klient popierający ekologię i sprawiedliwy handel? W jaki sposób możemy podnieść naszą świadomość?
3) Następnym krokiem jest wspólnie z uczniami wypisanie na tablicy „sposobów” na odpowiedzialne zakupy (np. unikanie kupowania produktów nie ekologicznych, łamiących prawa zwierząt, bojkot produktów koncernów łamiących standardy społeczne i ekologiczne).
4) Podsumowanie: Uczniowie dzielą się spostrzeżeniami z własnego życia na temat zakupów. Konstruują wspólnie z nauczycielem hasła zachęcające do odpowiedzialnej konsumpcji np.: Kupuj produkty używane oraz z recyclingu! Rób zakupy blisko swego miejsca zamieszkania! Ograniczaj zakup produktów w opakowaniach szkodliwych środowisku.

W "cieśninie" między dwiema kulturami: Ewa Nowak

Grupa wiekowa: liceum

Czas trwania: 45 min.

Materiały: opowieść impulsowa (wydruk dla każdego uczestnika); mapa Europy Afryki (okolice Gibraltaru); dostęp do internetu (opis i znaczenie Ramadanu; opis przebiegu obozu treningowego dla piłkarzy)

Ibrahim musi podjąć trudną decyzję: Ibrahim ma 17 lat. Mieszka w marokańskiej wiosce, która prawie dotyka Sahary. Rodzice zapożyczyli się, żeby opłacić mu szkołę, bo z handlu oliwą by nie starczyło. Nie mieli nic przeciwko, gdy Ibrahim pokazał talent piłkarski. Od tamtej pory trzy razu w tygodniu wędruje na trening, wiele kilometrów, zwykle na piechotę. Parę dni temu Ibrahim dostał zaproszenie na obóz treningowy w Hiszpanii. Dla chłopaka to wielkie święto. W zaproszeniu napisano, że jeśli ukończy obóz z wyróżnieniem, to pojedzie na międzynarodowy puchar młodzików w barwach jednej z najbardziej obiecujących drużyn Hiszpanii. Ibrahim marzy o tym, żeby kiedyś grać zawodowo. Tu, w Maroku, nie ma raczej szans, ale za to Hiszpania jest blisko, po drugiej stronie Gibraltaru! Rodzina Ibrahima jest bardzo religijna. Kiedy ojciec dowiedział się o zaproszeniu, najpierw poczuł dumę, ale zaraz potem zmarszczył czoło i powiedział: "Synu, w czasie tego obozu wypada akurat Ramadan[2]. Pamiętaj, jesteś muzułmaninem i nie wolno ci tego zaniedbać." Tego wieczoru Ibrahim nie może zasnąć. "No tak - myśli sobie - obóz trwa kilka tygodni i cały czas trzeba trenować, nikt się nie oszczędza. Więc jak tu nie jeść i nie pić przez cały dzień, od wschodu do zachodu słońca? Ale z drugiej strony, jak tu zmarnować taką okazję?"

[2] Ramadan to święty miesiąc, podczas którego muzułmanie przestrzegają ścisłego postu od jedzenia, napojów, używek itd. pomiędzy wschodem i zachodem słońca. Jeden z najważniejszych rytuałów muzułmańskich.

Dyskusja (nauczyciel zadaje kolejno po jednym pytaniu). I faza: plenum

- Co się stało, dlaczego Ibrahim nie może zasnąć...? Postawcie się w sytuacji Ibrahima: co on czuje?

- Czy ma jakiś problem, konflikt (więcej konfliktów)? Opowiedzcie (dyskusja plenarna)

- Spróbujmy opisać, jak wygląda Ramadan i ile znaczy dla muzułmanów (dostęp do internetu).

- Co Ibrahim straci, co zyska, jeśli zdecyduje się pojechać na obóz? (za i przeciw)

- Co Ibrahim straci, co zyska, jeśli nie pojedzie? (za i przeciw)

II faza: dyskusja w grupkach 3-4 osobowych (przedyskutujcie z sąsiadami):

- Czy muzułmaninowi łatwo zostać piłkarzem w Europie? Czy Afryka i Europa leżą blisko - ale czasami naprawdę daleko od siebie?

- Jak człowiek ma sobie radzić z różnicami kulturowymi, religijnymi itd. aby móc realizować własne marzenia?

- Co byście zrobili na miejscu Ibrahima? Kto by pojechał, kto by został? (głosowanie)

- Dlaczego? Prośba o uzasadnienie; nauczyciel protokołuje na tablicy wszystkie wypowiedzi.

Ćwiczenia aktywizujące : Joanna Powałowska

Grupa wiekowa: gimnazjum/szkola podstawowa

Materiały: Przygotowanie kart z napisami: “TAK” , “NIE” , “NIE WIEM” , Globus, Informacje o Afryce i Europie

Wprowadzenie uczniów do zajęć:

Zamyslem ćwiczen aktywizujacym jest sprawdzenie co uczniowie widzą o tym co dzieje się na świecie. Nie tylko chodzi tu o zangażownie całej grupy w zajęcia, ale również o wzbudzenie pozytywnej energii u uczniów. Pamietajmy, że to nauczyciel jest moderatorem i koordynatorem grupy dlatego pamietajmy o pozytywnym nastawieniu oraz byciu otwartym podczas zabaw; na początek zróbmy małe wprowadzenie:
Moi Drodzy, dziś zaczniemy zajęcia od zabawy, ale też sprawdzeniu waszej wiedzy. Nie martwicie się to nie jest test, chcemy żebyście poczuli się zrelaksowani oraz odpowiadli szczerze na wszelkie zadane pytania oraz zadania. Przed nami sporo interesujących zadań, ale zanim zaczniemy przygodę stawiamy na rozgrzewkę. Gotowi?

Brawo : Usiądźmy wszyscy w kręgu, za chwilę każdy z nas dostanie karteczkę z opisem, jeśli usłyszycie opis podobny do waszego charatkeru proszę wstańcie – kiedy jedna osoba wstaje to reszta grupy musi uczcić ten fakt brawami - pamiętajmy o powtórzeniu tej

czynności za każdym razem; przykładowe zadawane pytania: *urodzony w miesiącu Lutym ; posiada krewnego w USA, lubi piłkę nożna, lubi czekoladę etc.*

Globus : Rzuć globus w stornę uczniów taka by mogli go złapac; osoba posiadajaca globus w ręce musi powiedzieć swoje imię, poporoś uczestników aby wymieniy nazwę kraju zaczynajacego sie na ta samą literę, uczeń który pierwszy wykryzknie nazwę otrzymuje globus i wypowiada swoje imię; ćwiczenie można powtorzyć do 10 rund.

Q&A: Wybierz z grupy trzech ochtoników, rozstaw ich w trzech strategicznych miejscach w pomieszczeniu; pomocnicy muszą trzymać kartki z napisem: "TAK" / "NIE" /"NIE WIEM" (jeśli jest mało osób w grupie można zawsze rozłożyć karty na podłodze bądź też przyczepić je na ścianie); uczniowie przemieszczają się między trzema kręgami; zacznij zadawanie pytań: *Czy jadłeś śniadanie dzisiaj? / Które produkty które zjadłeś, wypiłeś na śniadanie pochodziły z naszego kraju? (uczestnicy mogą zmienić pozycje)/Czy jadłeś coś co pochodziło z innego kraju?/ Czy odwiedzałeś inne kraje na świecie?/Pomyśl ile krajów jest w Europie? Mniej niż 10? Więcej niż 30? (odp. prawidłowa jest 46) / Czy ktokolwiek był w Afryce?/ Pomyślcie ile krajów jest w Afryce? Mniej niż 20? Więcej niż 50? (odp. prawidłowa to 53)/ Pomyślicie o Afryce i Europie razem; czy one są tego samego rozmiaru? Czy Afryka jest większą niż Europa? Czy jest dwa razy większa czy tez może trzy razy większą? (odp. prawidłowa Afryka jest 3 razy większą)* .

Podsumowanie

Usiądźmy wszyscy w kółku; wytłumacz uczniom różnice między krajami europejskimi, a afrykańskimi, pokaż te kraje na mapie, aby uczniowie mogli zwizualizować różnice, zapytaj się co sadzą o tych krajach.

Jak doświadczamy stereotypów na tle etnicznym: gra „Jeden krok":
Bogumił Rudawski

Grupa docelowa: gimnazjum

Cele: refleksja nad pojęciami: stereotyp, dyskryminacja; identyfikowanie stereotypów i mechanizmów ich powstania ; podnoszenie świadomości na temat konsekwencji używania stereotypów na tle etnicznym; uczenie empatii i wrażliwości; inicjowania postaw przeciwdziałającym stereotypom etnicznym

Metoda: gra edukacyjna, dyskusja

Ćwiczenie to pozwala uczniom odczuć szkodliwie działanie stereotypów – jest poszerzeniem problematyki stereotypu. Zachęca także do pogłębionej refleksji. Jest również dobrym wprowadzeniem do tematyki dyskryminacji na tle etnicznym i praw człowieka. Dla realizacji zadania należy przeznaczyć ok. 45 minut.

Po rozpoczęciu lekcji i wprowadzeniu przez nauczyciela w tematykę zajęć, każdy uczeń losuje kartkę (karta pracy 1), na której znajduje się role do odegrania. Po zapoznaniu się z nimi, uczniowie ustawiają się w jednej linii. Ważne jest to, że nikt nie może zdradzić,

jaką rolę odgrywa. Nauczyciel odczytuje różne sytuacje (karta pracy 2) . Jeśli uczestnicy zabawy uważają, że sytuacja ich dotyczy powinni zrobić krok do przodu. Jeśli ich nie dotyczy, powinny pozostać w miejscu. Należy powoli odczytywać sytuacje, dając uczniom możliwość zastanowienia się. Po skończeniu zadania uczestnicy powinny się rozejrzeć i zobaczyć, w jakiej znajdują się konfiguracji względem innych uczestników. Później następuje ewaluacja – z poziomu osoby, którą się grało, jak i z poziomu własnych refleksji.

Ewaluacja w formie dyskusji oraz podsumowanie zajęć:

Jak się czuliście, gdy wykonywaliście krok do przodu, a jak, gdy musieliście stać w miejscu? Pytanie do tych, którzy często wykonywali krok do przodu: kiedy zauważyliście, że inni nie poruszają się tak szybko, jak wy? Czy czuliście, że były takie momenty w trakcie ćwiczenia, kiedy wasze podstawowe prawa były ignorowane? Czy odgrywanie roli było dla was trudne, czy łatwe? Co wam pomogło w odgrywaniu waszych ról? Jak mogliście identyfikować się z waszymi odgrywanymi osobami? Czy ćwiczenie w jakikolwiek sposób odzwierciedla nasze społeczeństwo? Dlaczego? Czy osoby, które odgrywaliście mogą się czuć dyskryminowane? Co to, waszym zdaniem, znaczy? Czy myśleliście stereotypowo o odgrywanych osobach? Czy szukaliście czegoś wyjątkowego? Co inne osoby w naszym społeczeństwie myślałby o osobach, które graliście?

Jak wy byście się czuli, gdyby o was ktoś tak myślał? Czy stereotypowe wyobrażenia o innych byłyby w tym przypadku pomoce, czy szkodliwe? Czy stereotypy i uprzedzenia przeważałby?

Jak można takiej sytuacji zaradzić? Co każdy z was może zrobić

Karta pracy 1 Przykładowe role: Mieszkasz w Polsce. Twoi rodzice pochodzą z Rosji. Od dwóch lat uczysz się z języka polskiego. **/** Jesteś 15-letnim Romem/Cyganem. Nie ukończyłeś szkoły podstawowej. **/**Jesteś córką amerykańskiego ambasadora w Polsce. **/**Masz 20 lat. Jesteś wierzącym Żydem. Regularnie uczęszczasz do synagogi w pewnym polskim mieście. **/**Jesteś czarnoskórą modelką. **/** Twoi rodzice są praktykującymi muzułmanami. Uczęszczasz do państwowego liceum w małym mieście. **/** Jesteś 22 – letnim uchodźcą z Czeczenii. **/** Masz korzenie niemieckie. Posłujesz się płynie językiem polskim i niemieckim. Niedługo rozpoczniesz staż w międzynarodowej firmie.**/** Jesteś nielegalnym imigrantem, pochodzącym z Egiptu. **/** Twoja mama jest Francuzką, ojciec Polakiem. Obecnie mieszkasz w Polsce.

Karta pracy 2. Przykładowe sytuacje: Nigdy nie byłeś/aś w poważnych kłopotach finansowych.**/** Czujesz, że otoczenie w którym żyjesz szanuje twoją kulturę, religię oraz język, którym się posługujesz.**/** Czujesz, że twoje poglądy polityczne i społeczne mają znaczenie i są słuchane.**/** Inni ludzie pytają cię o radę w różnych kwestiach.**/** Nie obawiasz się, że możesz być zatrzymany/a przez policję.**/** Nigdy nie czułeś/aś się dyskryminowany/ a z powodu swojego pochodzenia.**/** Masz odpowiednie zabezpieczenie socjalne./ Wiesz, że możesz podjąć studia i samodzielnie wybrać zawód./ Nie boisz się, że możesz zostać zaatakowany/a lub napastowany/a na ulicy lub w mediach.**/** Możesz uczestniczyć w wyborach lokalnych i krajowych./ Możesz obchodzić święta religijne wspólnie ze swoją rodziną i bliskimi przyjaciółmi.**/** Możesz kupować nowe ubrania przynajmniej raz na trzy

miesiące./ Sam/a możesz wybrać sobie partnera życiowego/ partnerkę życiową./ Czujesz, że społeczeństwo docenia i szanuje Cię

Ziemia jest skarbem wszystkich ludzi: Małgorzata Swędrowska

Grupa wiekowa: 3-6 klasy (szkoła podstawowa)
Materiały: warunki, przygotowanie: plener, polana leśna pokryta soczystą trawą (albo obszerna skrzynia/donica wypełniona ziemią, różnymi rodzajami ziemi, listowiem, korą, torfem); młoda sadzonka rośliny pokojowej.

Zadanie: dzieci ustawiają się w kręgu, przysiadają, pochylają nad ziemią uważnie, wąchają wciągając głęboko powietrze, patrzą, dotykają. Wyrażają swoje opinie: co to jest ziemia, jakie pełni role (czy coś rodzi? czy coś skrywa?) do czego potrzebna, jaką rolę odgrywa dla żywych istot, czy są istoty mające szczególne zamiłowanie do ziemi. Czym różni się ziemia pisana z małej litery i Ziemia w wielkiej litery? Jaki jest związek człowieka z Ziemią? Ilu nosi ludzi? Co z niej czerpią? (żywność, bogactwa naturalne, oparcie itd.). Każde z dzieci wypowiada się swobodnie; każde może coś dodać lub zadać pytanie. Czy są rzeczy, które chcielibyście wiedzieć o Ziemi lub ziemi? Jakie nauki badają Ziemię i ziemię? Podsumowanie: człowiek zależy od ziemi. Ale czy Ziemia należy tylko do człowieka? Czy jeden rodzaj żywych istot może zawłaszczyć Ziemię na wyłączność? Co by było, gdyby ludzkość nie liczyła się z innymi mieszkańcami Ziemi? Posłuchajcie pewnej legendy:
Legenda o kwezalu
Zgadnijcie, gdzie mieszka kwezal? Na którym kontynencie? W jakim kraju?
Jeden z najbarwniejszych mieszkańców Ziemi do dzisiaj żyje na wolności tylko w Gwatemali, w dżungli. Schwytany przez człowieka i trzymany w niewoli - ginie.
Legenda o Kwezalu została przetłumaczona i opracowana przez wolontariuszy Stowarzyszenia "Jeden Świat" w ramach projektów Wolontariatu Polska Pomoc Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2010 r. Na koniec zajęć dzieci mogą posadzić w naczyniu z ziemią ozdobną roślinę pod warunkiem, że będą o nią regularnie dbać.

Zbiór herbaty. Spółdzielnia Assopthe, Rwanda 2010
Fot. Łukasz Sokół

Dobra herbata - ale czy sprawiedliwa? Tajniki cennego napoju : Szymon Szlabs

Grupa wiekowa: szkoła podstawowa, 15 uczestników

Czas: 6 lekcji po 45 min (całodniowy warsztat)

Wskazany nauczyciel prowadzący i 1-2 asystentów

Części: I. ***Tajemniczy eliksir***, II. ***Five o`clock***, III. ***Dobra herbata - ale czy sprawiedliwa?,*** IV. ***Herbaciany decoupage***

Metody: pogadanka wstępna, pokaz, drama, ćwiczenia, praca z mapą, metoda ekspertów,

Formy pracy: praca indywidualna, praca w grupach, praca w parach

Zajęcia interdyscyplinarne: elementy edukacji etycznej, ekonomicznej, geograficzno-przyrodniczej, komunikacyjno-międzykulturowej, praktycznej i plastycznej.

Materiały i środki dydaktyczne dzbanek (termos) z "tajemniczym eliksirem", np. herbatą o oryginalnym aromacie (np. bergamotka, wanilia, czekolada), doprawioną najlepszym cukrem trzcinowym itp. puzzle – pocięte zdjęcia formatu A3 z krzewami herbacianymi, różnie przygotowanymi herbacianymi liśćmi, plantacjami herbaty, pracami przy produkcji herbaty, przyrządzaniu herbaty w różnych kulturach, starymi okazami drzew herbacianych, rzadkimi krzewami itd prezentacja multimedialna: zdjęcia, ilustracje - drzewo herbaciane, plantacje herbaty, kraje będące największymi producentami herbaty, historia herbaty jako napoju, światowe zbiory herbaty, światowe ceny herbaty, sytuacje życiowa ludności pracującej przy zbiorach herbaty; idea i działalność organizacji Sprawiedliwego Handlu, cele, zadania i sposoby działania organizacji realizujących ideę Sprawiedliwego Handlu kolorowe kartoniki (żółty, biały, czerwony, czarny, brązowy itp.);różne rodzaje i gatunki herbaty, przyrządy do jej zaparzenia + herbatniki; duża mapa polityczna (konturówka) w programie obsługiwanym na tablicy; multimedialnej (lub w formie papierowej) + atlasy, globusy; zestaw do badania ewaluacyjnego (duża szklana kula, zielone i czerwone; kulki plastikowe w liczbie dwukrotnie większej, niż liczba uczestników zajęć);**;** teksty dotyczące zwyczajów przygotowania i picia herbaty w Japonii, Anglii i Tybecie (w liczbie odpowiadającej liczbie uczestników zajęć); trzy małe mapy polityczne świata (konturówki) z zaznaczonymi krajami: Japonią, Anglią i Tybetem; duża mapa polityczna świata; różne rodzaje herbaty, przyrządy do zaparzenia herbaty, mleko, masło, cukier trzcinowy, sól, filiżanki, czarki i inne naczynia, poduszki (opcjonalnie:

materiał do aranżacji „domku herbacianego”) zestaw do badania ewaluacyjnego (walizka, kosz na śmieci, małe karteczki w dwóch kolorach); · kilkanaście kolorowych ilustracji prezentujących sylwetki/twarze ludzi, pochodzących z regionów zaliczanych do regionów uprawy herbaty; zestaw do badania ewaluacyjnego (slajd przygotowany w programie obsługiwanym na tablicy multimedialnej) [lub ilustracja przedstawiająca uczestników];· materiały do realizacji zajęć plastycznych przy zastosowaniu techniki decoupage – szklane kubki (lub metalowe puszki lub drewniane pudełka), farby akrylowe w dwóch kolorach, specjalistyczny środek do spękań; decoupage, lakier, gąbeczki, suszarka)

Cele zajęć.: nabycie wiedzy o historii i uprawie herbaty, produkcji, przechowywaniu, rytuałach przygotowywania i picia herbaty; orientacja w rodzajach herbaty; nabycie wiedzy i umiejętności z zakresu geografii/topografii gospodarki herbacianej; wzbudzenie otwartości, szacunku, wrażliwości, poczucia odpowiedzialności za ludzi pracujących przy uprawach herbaty ze strony nas jako konsumentów; poznanie problemów globalnych związanych z konwencjonalnym handlem na przykładzie herbaty; uwrażliwienie na problem wyzysku pracowników w krajach słabiej rozwiniętych, na etyczne problemy związane z handlem na przykładzie herbaty; uświadomienie nierównych szans dla ludzi w krajach słabiej i wysoko rozwiniętych; uwrażliwienie na świadome zakupy, kiedy zwraca się uwagę na to, że klient może pomóc producentowi żyjącemu w dalekim świecie uzyskać godziwą zapłatę za pracę nad produktem, który spożywamy tutaj, w Europie, nie zastanawiając się zwykle nad tym, kto go stworzył i czy został uczciwie/sprawiedliwie potraktowany.

PLAN

SESJA 1: Tajemniczy eliksir

WPROWADZENIE

1) Przedstaw cele zajęć i stwórz wspólnie z dziećmi zestaw zasad pracy obowiązujących

podczas zajęć. Poinformuj o projektowym charakterze zajęć.

2) Zapytaj uczniów o ich ulubiony napój. Odpowiedzi zapisz na tablicy. Zastanówcie się dlaczego właśnie takie napoje lubicie. Zapytaj uczniów, jaki napój najczęściej piją lub pije się u nich w domach?

3) Zaproś uczestników zajęć do degustacji tajemniczego eliksiru[1]. Zadaniem uczniów będzie okrycie, co to za napój? Poinformuj, że to właśnie ten napój będzie tematem zajęć.

REALIZACJA

4) Zapytaj uczniów: co to jest herbata, którą piją ludzie, skąd ona się bierze ?

5) Rozdaj uczniom puzzle z ilustracjami o tematyce związanej z herbatą[2], dzięki którym poznają krzew herbaciany, liście herbaty, plantacje herbaty itd.

6) Korzystając z puzzli i dodatkowych ilustracji (prezentacja multimedialna[3]) przedstaw informacje o krzewie herbacianym (budowa, największe okazy, miejsca upraw, wymogi klimatyczne, najsmaczniejsze listki itd.)

7) Usiądźcie w kręgu. Rozłóż pośrodku kartoniki w kolorach herbat[4] (kilkanaście). Poproś, by uczniowie dobrali się w pary i wybrali kartoniki w tych kolorach, które kojarzą im się z herbatą. Następnie poproś, by uzasadniły, czemu wybrały właśnie takie.

8) Przedstaw uczniom rodzaje herbaty oraz optymalny sposób jej zaparzania. Przygotujcie herbatę (czarną, zieloną, białą itd.)[5]

9)* Przedstaw uczniom informacje o krajach - największych producentach herbaty[3]. Rozdaj im atlasy, mapy świata, globusy etc. Każdej parze przydziel nazwy poszczególnych krajów i poproś o odnalezienie ich na mapie. Następnie pary zaznaczają miejsca upraw na dużej mapie politycznej globu, powieszonej w widocznym miejscu [6].

PODSUMOWANIE

10) „Czas na herbatę" – zaaranżuj wspólną degustację przygotowanych napojów – oczywiście

w towarzystwie samodzielnie przygotowanych herbatników.

- Ewaluacja (podczas picia herbaty):

Jak się podobały mi zadania, ćwiczenia, forma i atmosfera podczas dzisiejszych zajęć? **(***Szklana kula*[7]). * opcjonalnie, w zależności od tempa pracy uczniów podczas wcześniejszych zadań

SESJA 2: *Five o`clock*

WPROWADZENIE

1) Przypomnijcie sobie wspólnie z dziećmi zestaw zasad pracy obowiązujących podczas zajęć.

2) Zapytaj uczniów o przebieg ostatnich zajęć – co się wydarzyło, co robiono, o czym rozmawiano, o jakich wniosków dzieci doszły, co było najważniejsze - jakie mają wspomnienia związane z tamtymi zajęciami?

REALIZACJA

3) Przedstaw uczniom „krótką historię herbaty" (prezentacja multimedialna) [3].

4) Podziel uczniów na trzy grupy. Poproś aby uczniowie odliczyli w grupach do trzech – każdemu uczniowi przyporządkowany zostanie jeden numer (od 1do 3). Poproś aby „jedynki" usiadły razem, „dwójki" razem i „trójki" razem. Teraz tworzą tak zwane „zespoły eksperckie". Rozdaj uczniom przygotowane teksty dotyczące zwyczajów przygotowania i picia herbaty[8] – każdej

grupie inny tekst. Po zapoznaniu się z informacją dotyczącą zwyczajów picia herbaty w danej kulturze eksperci wracają do swoich pierwotnych grup.

5) Eksperci dzielą się informacjami w obrębie swoich grup. Poproś grupy, by kolejno wylosowały małą mapę z zaznaczonym jednym krajem[9] (Japonia, Anglia, Tybet). Uczniowie w swojej grupie ; mają za zadanie rozpoznać kraj (mogą posiłkować się wywieszoną wcześniej mapą polityczną świata[10]) a następnie przygotować herbatę i zaaranżować rytuał picia herbaty[11].

PODSUMOWANIE

6) Podsumuj wraz z uczniami czego dowiedzieliście się na dzisiejszej lekcji ?

- Ewaluacja:

Co najbardziej podobało mi się na lekcji ? Które ćwiczenie/zadanie (chwilę podczas zajęć) warto schować do walizki, a które wyrzuciłbyś do kosza (nie podobało Ci się)? **(***Kosz i walizka*[12]).

SESJA 3*: *Dobra herbata - ale czy sprawiedliwa?

WPROWADZENIE:

1) Przypomnij uczestnikom zajęć przyjęty zestaw zasad pracy.

2) Zapytaj uczniów o przebieg ostatnich zajęć – co się wydarzyło, o czym mówiliście, co robiły, jakie miały zadania, jakie mają wspomnienia związane z tymi zadaniami. Podzielcie się wrażeniami dotyczącymi smaków herbat, które próbowaliście. Która herbata wam smakowała, jak przyrządzona?

REALIZACJA:

3) Rozdaj uczniom kilkanaście kolorowych ilustracji prezentujących sylwetki różnych ludzi[13].

4) Poproś uczniów aby każdy kolejno wybrał jedną ilustrację, taką która miałaby stać się okładką dla książki opisującej nieznaną, obcą kulturę. Zapytaj uczniów dlaczego wybrali dane zdjęcia? Przedyskutujcie kwestię różnic w wyglądzie między ludźmi zamieszkujących różne regiony świata.

5) Przedstaw uczniom podstawowe informacje dotyczące światowych zbiorów herbaty, wzrostu światowych cen herbaty itp.[3] oraz sytuacji życiowej „zbieraczy herbaty" - ich zarobków i warunków życia.

6) Zapytaj uczniów jakie mogą być przyczyny tych problemów? Czy mają pomysł, jak poprawić położenie tych ludzi? Zapytaj, czy znają wyrażenie Sprawiedliwy Handel? Zapytaj, jak miałby wyglądać taki handel na przykładzie herbaty? Poproś o zastanowienie się co każdy z nas może zrobić na rzecz sprawiedliwości w handlu i zapobiegania wyzyskowi pracowników plantacji herbaty, którzy zarabiają głodowe stawki, podczas gdy wielcy pośrednicy - znane firmy - mają największe zyski, sprzedając masowo herbatę?

7) Przedstaw ideę Sprawiedliwego Handlu i podstawowe informacje o organizacjach realizujących tę ideę[3].

FAZA PODSUMOWUJĄCA

8) Zaproponuj zadanie domowe dla chętnych uczestników: przygotowanie pracy plastycznej, która będzie dotykała zagadnienia sprawiedliwości i etyki handlu, pracy o tytule: „Dobra herbata".

- Ewaluacja: Jak pracowałem podczas dzisiejszych zajęć ? Jaka była moja aktywność (*Termometr aktywności*[14]).

SESJA 4*: *Herbaciany decoupage

FAZA WPROWADZAJĄCA

1) Przypomnij uczestnikom zajęć przyjęty zestaw zasad pracy.

2) Zapytaj uczniów o przebieg ostatnich zajęć – co się wydarzyło, o czym rozmawiały, co robiły, jakie miały zadania, jakie mają wspomnienia związane z tymi zadaniami.

3) Poproś uczniów o zaprezentowanie swoich prac. Omówcie wspólnie wszystkie prace.

4) Przedstaw uczniom cel zajęć i omów etapy pracy.

FAZA REALIZACJI

5) Rozdaj materiały niezbędne do wykonania zdobień techniką decoupage[15].

6) Zapoznaj uczniów z podstawowymi zasadami stosowanej techniki zdobienia przedmiotów.

7) Instruuj i wspieraj uczestników zajęć podczas pracy. Pomagaj w czynnościach, które sprawiają im problem.

FAZA PODSUMOWUJĄCA

7) Prezentacja prac uczniów.

8) Przedstaw podstawowe założenia i zaproponuj udział w inicjatywie o nazwie „Festiwal dobrej herbaty" (projekt). Podziękuj wszystkim!

Degustacja herbaty.
Wytwórnia Sorwathe, Kinihira, Rwanda 2010
Fot. Łukasz sokół

Fairness – czysto, jasno, uczciwie wobec innych: Anna Jaroszewska, Ewa Nowak

Grupa wiekowa: liceum

Czas: 45 min.

Metoda i cele: zapoznanie uczniów z pojęciami "fair", "fairness" i "fair play" w różnych dziedzinach życia, włącznie z gospodarką. Pogadanka i dyskusja. Słowo „fair" pochodzi z jęz. anielskiego. Oznacza to, co czyste, przejrzyste, jasne, uczciwe, bezstronne i sprawiedliwe. Pierwotnie używano słowa „fair" tylko w sporcie – jako określenie sportowej postawy człowieka, dla którego zwycięstwo nie jest celem, do którego warto dążyć za wszelką cenę, "po trupach". Sportowiec zachowujący się "fair" postępuje uczciwie, przestrzega obowiązujących w danej dyscyplinie sportu reguł uczciwej gry (fair play rules). Odrzuca nieuczciwe metody dążenia do wygranej, oszustwo i korzyści wynikające z błędów sędziego; zachowuje się godnie w przypadku zwycięstwa lub porażki. Z czasem ludzie zaczęli określać słowem „fair" zachowania wykraczające poza sport. W 1979 roku filozof polityki John Rawls napisał książkę pt. "Teoria sprawiedliwości", w której nazwał sprawiedliwość *bezstronnością* (fairness). Tak jak w sporcie, sprawiedliwość ma tu polegać na uczciwości, unikaniu oszustw i stronniczych zachowań i działań na korzyść jednej ze stron, a na niekorzyść drugiej. Postawę, która polega na uczciwym, bezstronnym rozstrzyganiu konfliktów społecznych nazwał "zasłoną niewiedzy" (osoby rozstrzygające konflikt zachowują się tak, jakby nic nie wiedziały o żadnej ze stron konfliktu; wiedzą tylko, jaki jest problem i że wszyscy mają równe prawa do właściwego rozwiązania problemu). Firmy i przedsiębiorstwa prowadzące działalność gospodarczą, określane jako działające lub grające "fair" na rynku zachowują się zgodnie z regułami etyki rynku, biznesu i pracy. O tym, jak ważne są działania fair w ekonomii, świadczy przeprowadzany w Polsce od 1997 roku konkurs „Przedsiębiorstwo Fair Play", którego zadaniem jest promocja firm działających uczciwie i etycznie, a nie tylko dążących do zwiększania zysku za wszelką cenę. Jeśli firma gra "fair" ze swoimi dostawcami, pracownikami i klientami, to znaczy, że szanuje zasady etyki, do których należy przede wszystkim uczciwość wobec dostawcy, wytwórcy, pracownika i klienta, a także wobec prawa podatkowego, prawa ubezpieczeń społecznych itd.

Pytania impulsowe:

Jakie znacie przykłady zachowań fair, z jakich dziedzin życia? Po czym można je rozpoznać? Czy spotkaliście się z zachowaniami nie fair? Po czym je rozpoznajemy? Co by było, gdyby wszyscy ludzie zaczęli się zachowywać nie fair wobec siebie? Wyobraźmy sobie świat całkowicie nie fair. Kto tak naprawdę chciałby żyć w takim świecie, z ręką na sercu? Jakby wyglądało wtedy nasze życie, zaufanie, współpraca z innymi osobami? Czy istniałyby jakieś instytucje? Poczucie bezpieczeństwa? Zaufanie? Wzajemna przewidywalność? Czy znacie jakieś przykłady działania fair lub nie fair z życia szkolnego? Ściąganie? A jak to jest z ocenami szkolnymi?

Definicje:

Fairnes oznacza

- uwagę i szacunek wobec każdego człowieka niezależnie od jego statusu społecznego. pozycji w hierarchii, funkcji publicznych, przynależności narodowej, państwowej, religijnej, płci itd.
- branie pod uwagę i traktowanie na równi rozmaitych ludzkich interesów, opcji, celów, potrzeb itd.; traktowanie na tych samych, przejrzystych (jawnych) warunkach interesów cudzych i własnych.
- wzajemna ważność ludzi dla siebie, przestrzeganie przez wszystkie osoby tych samych reguł i zasad (bez wyjątków, przywilejów i wykluczania kogokolwiek); przestrzeganie tych samych reguł we wszelkiego rodzaju relacjach międzyosobowych (w rodzinie, między przyjaciółki, kolegami, znajomymi - a także w stosunku do obcych - bo to także są ludzie, nasi ludzcy bliźni); między grupami, instytucjami, organizacjami, ruchami, kulturami, państwami, a także w relacjach między obywatelem i instytucjami państwowymi i społecznymi.
- społeczna, osobista, etyczna gotowość do nawiązywania dialogu, podejmowania uzgodnień, współdziałania ponad różnicami, uprzedzeniami i pokusą wykorzystania sytuacji tylko dla siebie, gotowość dotrzymywania słowa, obietnic, przyrzeczeń i zobowiązań wzajemnych wobec innych osób.

„Eco – Logos" dla uczniów szkoły podstawowej i średniej :
Adrianna Urbańska-Krusik

Zależności – niezależności globalne – lokalne.

Czas: 3 h lekcyjne

Tematem lekcji będzie globalizacja, jej wymiar zarówno negatywny jak i pozytywny w odniesieniu do środowiska naturalnego, życia społecznego, kulturalnego i ekonomiczno – politycznego oraz Sprawiedliwy Handel Uczniowie będą potrafili odpowiedzieć na pytania:

Co to jest globalizacja i jakie niesie skutki? Jak ja wpływam na środowisko naturalne? Czym jest Sprawiedliwy handel? Co to znaczy być świadomym konsumentem? Czy warto być świadomym konsumentem? Od ilu ludzi jesteśmy zależni? Jak możemy w naszym życiu codziennym wpłynąć na losy ludności w innych krajach?

Etapy pracy:

Praca ze zdjęciem (Uczeń będzie miał za zadanie indywidualnie zinterpretować zdjęcie) Przekazanie wiedzy metoda podającą (Prezentacja multimedialna) współzależności globalne wyzwania globalne jak zapewnić pokój i bezpieczeństwo na świecie? W jaki sposób możemy poprawić jakość życia na świecie? Czy możliwe jest by zapewnić zrównoważony rozwój? W jaki sposób? Dlaczego jesteśmy zależni od innych krajów? Na przykładzie wybranych osób chętnych uczniowie przy pomocy nauczyciela wypełniają ankietę by sprawdzić „Swój ślad ekologiczny" (opcja dla klas szkoły podstawowej)

Dowiedzą się, jak sposób ich życia wpływa na środowisko naturalne. Na przykładzie wybranych osób chętnych uczniowie przy pomocy nauczyciela wypełniają ankietę by sprawdzić „Swój ślad ekologiczny" (opcja dla klas szkoły średniej) . Dowiedzą się, od ilu osób są zależni, ile osób musi pracować, by mogły żyć w taki sposób jak dotychczas.

Praca grupowa (klasy szkoły podstawowej)

Uczniowie w grupach opracowują plan działań: Co ja mogę zrobić by zmniejszyć negatywny pływ na środowisko naturalne? Ja – moje otoczenie. Swoje pomysły grupy zapisują na arkuszach papieru w dowolnej wybranej przez siebie formie (flamastry, kredki, farbki). Każda z grup osobno przedstawia na forum klasy swój projekt. Na koniec każdy grupa ocenia prace pozostałych biorąc pod uwagę poniższe kryteria: czy projekt jest czytelny? Czy odnosi się do zadania? Czy jest ciekawy/inspirujący?

Praca grupowa (klasy szkoły średniej)

Uczniowie w grupach opracowują plan działań: Co ja mogę zrobić by swoim postępowaniem zmniejszyć negatywny aspekty współzależności globalnych ? Ja – Kraje Globalnego Południa. Swoje pomysły grupy zapisują na arkuszach papieru w dowolnej wybranej przez siebie formie (flamastry, kredki, farbki). Każda z grup osobno przedstawia na forum klasy swój projekt. Na koniec każdy grupa ocenia prace pozostałych biorąc pod uwagę poniższe kryteria: czy projekt jest czytelny? Czy odnosi się do zadania? Czy jest ciekawy/inspirujący? Przekazanie wiedzy metoda podającą (Prezentacja multimedialna) czym jest świadoma konsumpcja czym jest nad-konsumpcja Fair Trade – Sprawiedliwy Handel po co potrzebny jest Sprawiedliwy handel Metody: podające: prezentacja multimedialna, pogadanka, opis eksponujące: pokaz łączony z przeżyciem praktyczne: ćwiczenia, burza mózgów Forma pracy: zbiorowa, grupowa, indywidualna zróżnicowana Środki dydaktyczne: zdjęcia, produkty Fair Trade.

Konkurs o Sprawiedliwym Handlu : Tadeusz Makulski

1. **Kiedy obchodzony jest Światowy Dzień Sprawiedliwego Handlu?**
   a) Druga sobota maja, co roku
   b) Co miesiąc
   c) Raz na 4 lata 01. Maja

2. **Komu pomaga Sprawiedliwy Handel?**
   a) Dużym koncernom o międzynarodowym zasięgu
   b) Eskimosom
   c) Drobnym wytwórcom z krajów rozwijających się

3. **Ile miast na świecie obejmuje Kampania Fair Trade Town**
   a) Ok. 1200
   b) 7 mln
   c) 150

4. **Które miasto jako pierwsze w Polsce podjęło uchwałę popierającą Sprawiedliwy Handel?**
   a) Poznań
   b) Gdańsk
   c) Wadowice
   d) Kościerzyna

5. **Jakie produkty Sprawiedliwego Handlu można najczęściej spotkać w polskich sklepach?**
   a) Kapusta, marchew, rzodkiewka
   b) Śmietana, woda mineralna, mleko
   c) Kawa, herbata, cukier trzcinowy, czekolada
   d) Jabłka, gruszki

6. **Ilu Euro Posłów liczy parlamentarna grupa wspierająca Fair Trade w Parlamencie Europejskim?**
   a) 10
   b) Ok. 60
   c) 300

Poprawne odpowiedzi:

1. A) 2) C) 3) A) 4) B) Gdańsk grudzień 2011, Poznań styczeń 2012 5) C) 6) B)

Pomocnicze strony internetowe:

Anna Trzaśniewska, Jak wygląda edukacja w Afryce? :
http://www.edulandia.pl/edukacja/1,101856,7593250,jak_wyglada_edukacja_w_afryce_.html

Papież: Analfabetyzm w Afryce jak AIDS, Rzeczpospolita online :
http://www.rp.pl/artykul/757105.html

The Story of Electronics: http://www.youtube.com/watch?v=sW_7i6T_H78 (ok. 7 minut)

The Story of Stuff: http://www.youtube.com/watch?v=9GorqroigqM (ok. 20 minut)

http://www.igo.org.pl

http://www.footprint-wwf.be/footprintpage.aspx?projectId=82&languageId=12

http://slaveryfootprint.org/

http://www.fairness-stiftung.de/FairnessCharta.htm

http://www.jedenswiat.org.pl/index.php?aid=448

http://www.youtube.com/watch?v=Y8Nyjv7rq0g

http://www.polskapomoc.gov.pl/files/Edukacja%20rozwojowa/Edukacja%20globalna%202012/bajki_CEG2012/Legenda%20o%20kwezalu.pdf

http://www.sprawiedliwyhandel.pl,

http://www.ekonsument.pl,

http://www.biosprawiedliwi.pl,

http://www.pah.org.pl;

Literatura pomocna w przygotowaniu lekcji

Andrzejewski B. (red, naukowa). 1992. Humanistyka i ekologia, Fundacja Warta, Poznań

Devall B., Session G. 1994. Ekologia głęboka. Żyć w przekonaniu, że Natura coś znaczy, Pusty Obłok, Warszawa

Gellatley J., Wardle T.1998. Milcząca arka. Mięso- zabójca świata, wyd. R. Rupowski, Opole

Folaron S. 2002. Pozytywne myślenie o człowieku w filozofii Alberta Schweitzera, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, Częstochowa

Lovelock J. 2003. Gaja. Nowe spojrzenie na Zycie na Ziemi. Prószyński i S-ka, Warszawa

Korpikiewicz H. 2001 (red.). Człowiek - Zwierzę - Cywilizacja. Aspekt humanistyczny, Prodruk, Poznań

Korpikiewicz H. 2002. Kosmoekologia z elementami etyki holistycznej. Hipoteza Gai-Uranosa, Prodruk, Poznań.

Margulis L. 2000. Symbiotyczna planeta, tłum. M. Ryszkiewicz, Wydawnictwo CIS, Warszawa

Rudnicki K. 2008. Człowiek i jego środowisko, Wyższa Szkoła Środowiska, Bydgoszcz

Szablot. Z., Makulski.T. 2013, Sprawiedliwy Handel – mini przewodnik dla prowadzących kampanie promocyjne. Wyd. Polskie Stowarzyszenie Sprawiedliwego Handlu, Gdynia

Weiner.J 2003. Życie i ewolucja biosfery. Podręcznik ekologii ogólnej, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa

Publikacja opracowana w ramach międzynarodowego projektu Aware&Fair, przy wsparciu finansowym Unii Europejskiej. Za treści zawarte w broszurze odpowiada Polskie Stowarzyszenie Sprawiedliwego Handlu „Trzeci Świat i My". Opinie i poglądy w niej wyrażone nie odzwierciedlają oficjalnego stanowiska Unii Europejskiej.

Polskie Stowarzyszenie Sprawiedliwego Handlu "Trzeci Świat i My"

aware&fair
Blantyre
Hannover
Litomerice
Miskolc
POZnań